

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z. K. H. de Prins der Nederlanden

Z. E. Luitenant-Generaal b. d.

M. R. H. Calmeyer

Generaal-Majoor b. d. J. J. de Wolf

Generaal-Majoor b. d.

E. R. d'Engelbronner

Generaal-Majoor

J. P. Verheijen

Bestuur

Voorzitter

H. A. Couzy, kol art

Vice-voorzitter

A. T. M. Oonincx, cdre KLu

Leden

G. C. Berkhof, bgen gn

A. J. G. M. Blomjous, maj cav

mr. B. J. van Eenennaam

F. J. Roelofs, kol KLu

J. C. M. Knol, bgen inf

A. G. C. Kok, kol marns

W. IJspeert, ktz

Redacteur

W. Walthuis, genm inf b. d.

Molenstraat 78,

4841 CG Prinsenbeek

Secretaris

W. F. Anthonijsz, kol cav

Denijsstraat 135,

2551 HJ Den Haag

Penningmeester

J. R. Karssing, maj cav

Meeuwenlaan 23

2352 CN Leiderdorp

girekening 7 88 28

MARS IN CATHEDRA

15 OKT

1984

62

IN DIT NUMMER

Mededelingen van het bestuur:
Bijeenkomst te Den Haag, maandag 14 mei 1984 – Bijeenkomst te Den Haag, maandag 2 juli 1984 – Eerstvolgende bijeenkomst 2178

Midden-Amerika: een brandhaard voor de jaren '80? voordracht door A. V. C. M. van Nassau en J. R. Mulder, kapitein van de verbindingdienst, resp. ritmeester der cavalerie 2179

Discussie 2192

Flexibiliteit van zeemacht: Sovjet-russische maritieme expansie, voordracht door J. J. Vaessen, kapitein ter zee b. d. 2197

Discussie 2207

©

MEDEDELINGEN VAN HET BESTUUR

Bijeenkomst te Den Haag

maandag 14 mei 1984

De *voorzitter*, kol art H. A. Couzy, opent de bijeenkomst met een welkomstwoord tot de aanwezige autoriteiten die acte de présence hebben willen geven ter gelegenheid van het aftreden van de hoofdredacteur van de Militaire Spectator, tevens redacteur van Mars in Cathedra. bgen Walthuis. Hij spreekt zijn voldoening uit over de aanwezigheid van in het bijzonder de secretaris-generaal van het ministerie van defensie, drs. Peijnenburg, aan wie hij vervolgens gaarne het woord verleent voor het bekend maken van de verrassing die het bestuur van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap de gewaardeerde redacteur van de beide verenigingsperiodieken heeft toebedacht. *Drs. Peijnenburg* leest het KB nr 61 van 26 april 1984 voor bij hetwelk Hare Majesteit de Koningin de titulaire rang van generaal-majoor der infanterie verleent aan brigadegeneraal W. Walthuis, met ingang van de datum waarop deze bijeenkomst wordt gehouden. Hij memoreert de loffelijke staat van dienst van de scheidende hoofdredacteur en herhaalt in dat verband nogmaals de bewoordingen die hij zelf ter gelegenheid van het honderdvijftigjarige bestaan van de Militaire Spectator heeft mogen uitspreken als motivering van de toenmalige toekenning van de Militaire Spectator leg-

penning (zie *Mil. Spect.* 151(1982) (4)150). Hij betoont zich bijzonder verheugd deze erkenning van de verdiensten van de scheidende hoofdredacteur nog persoonlijk te kunnen bekend maken, en wenst de aldus onderscheiden functionaris van harte geluk met diens bevordering na „ruim acht jaren in blessuretijd”. De *voorzitter* wil de aanwezigen graag in de gelegenheid stellen de aftredende hoofdredacteur geluk te wensen met deze welverdiende titulaire bevordering, en biedt daartoe een goed glas aan in de foyer, waarna de bijeenkomst op de gebruikelijke wijze zal worden vervolgd.

Na de aldus ingelaste pauze, waarin een geanimeerde gedachtenwisseling de felicitaties heeft begeleid, heropent de *voorzitter* de bijeenkomst. Hij verwelkomt de sprekers van hedenavond, die blijken vergezeld van een groot aantal medeleerlingen van de HKS. Hij is verheugd dat de Hogere Krijgsschool onder de opgedragen studies een zo interessant onderwerp heeft waardig bevonden voor de hedenavond te

houden voordracht, en zegt de directeur van dat instituut dank voor diens bereidheid zijn leerlingen het resultaat van hun inspanningen te doen voordragen voor het forum van de Koninklijke Vereniging. Om der wille van de tijd verleent hij zonder verdere plichtplegingen daarop het woord aan de beide inleiders voor hun voordracht.

Als toelichting op het in dit nummer opgenomen verslag van voordracht en discussie diene dat de voordracht werd ingeleid met een verhelderende presentatie van documentaires c.q. uittreksels daarvan, waarmee de aanwezigen op in de zaal geplaatste televisietoestellen een beeld werd geboden van de in de voordracht ter sprake komende gebieden. Het spreekt vanzelf dat het niet mogelijk is die presentatie op enigerlei wijze in dit tijdschrift te reproduceren. Volstaan moge worden met de constatering dat de beide inleiders — die elkaar regelmatig afwisselden tijdens de voordracht en de daarop volgende discussie — met hun originele aanpak veel eer mochten inleggen: zij slaagden erin hun gehoor volledig duidelijk te maken welke hun visie op het saillante probleem is en van welke uitgangspunten naar hun mening dient te worden uitgegaan. De in dit nummer afgedrukte tekst behelst letterlijk de op schrift gestelde voordracht, helaas zonder de gepresenteerde illustraties, met uitzondering van een geografische schets.

EERSTVOLGENDE BIJeenKOMST: 5 NOVEMBER 1984 (ZIE BLZ. 2206)

Bijeenkomst te Den Haag

maandag 2 juli 1984

Wegens afwezigheid van zowel de voorzitter als de vice-voorzitter wordt de bijeenkomst geleid door de hoofdredacteur, genmaj b.d. W. Walthuis, die daartoe optreedt als waarnemend voorzitter.

Hij opent de bijeenkomst met een woord van welkom tot de in ruime aantallen opgekomen leden en introduceé(s) en betoont zich verheugd hierover dat ook verscheidene niet uit de maritieme sfeer afkomstigen zijn verschenen, die immers door hun aanwezigheid helpen voorkomen dat hedenavond zou moeten worden gesproken van

„een complete thuiswedstrijd” voor de inleider. Hij constateert met voldoening dat de historische verbondenheid van de Nederlanders met de zeeën opnieuw lijkt te worden bevestigd, en spreekt de verwachting uit dat de gedegen behandeling van het aangekondigde onderwerp door een zo bij uitstek deskundige inleider als kol Vaessen zowel de donkerblauw geüniformeerden als de leden van de andere krijgsmachtdelen en de burgerij volledig inzicht zal kunnen verschaffen in de hedendaagse maritieme problemen; zo nodig zal overigens in de aansluitende discussie nog nadere opheldering kunnen worden verkregen. Vervolgens verleent hij het woord aan de inleider van hedenavond, kapitein ter zee b.d. Vaessen, voor het houden van diens voordracht.

Midden-Amerika: een brandhaard voor de jaren '80?

A. V. C. M. van Nassau en J. R. Mulder

kapitein van de verbindingdienst, resp. ritmeester der cavalerie

De beelden die u zojuist zag, zijn helaas niet van optimale kwaliteit. Toch moet u een beeld hebben gekregen van de hedendaagse problemen in Midden-Amerika.

Met behulp van de opzet van de lezing, zoals u die nu ziet, zullen wij trachten een wat dieper inzicht te geven in de situatie en de problemen van het gebied.

Onder Midden-Amerika verstaan wij het gebied tussen Noord- en Zuid-Amerika, dat wordt begrensd door:

- in het *noorden* de Bahama's en de VS;
- in het *oosten* de Bovenwindse en Benedenwindse eilanden;
- in het *zuiden* de noordrand van Zuid-Amerika met landen als Venezuela, Guyana, Suriname;
- in het *westen* de landengte tussen de VS en Columbia, met landen als Guatemala, Honduras, El Salvador, Nicaragua en Costa Rica.

Onder een *brandhaard* verstaan wij een gewapend conflict, dat start in een gebied van beperkte omvang en uitgroeit tot een veel grotere omvang. Midden-Amerika zou het toneel kunnen zijn waarop zich een conflict afspeelt van beperkte omvang of waarop een wereldcrisis begint.

Wij beperken ons tot vier probleemgebieden: Nicaragua, Guatemala, Honduras en El Salvador, en zullen daarbij de rol van de VS, Cuba en de Sovjet-Unie ter sprake brengen.

Algemene kenschetsing van het gebied

Geschiedenis

Sinds de Spaanse veroveringstochten in de 16e

eeuw behoorde Midden-Amerika als koloniaal bezit tot de toenmalige Westeuropese mogendheden. Vele eilanden in het Caribische gebied behoorden tot Nederland, Frankrijk of Engeland, tot ver in de 20e eeuw.

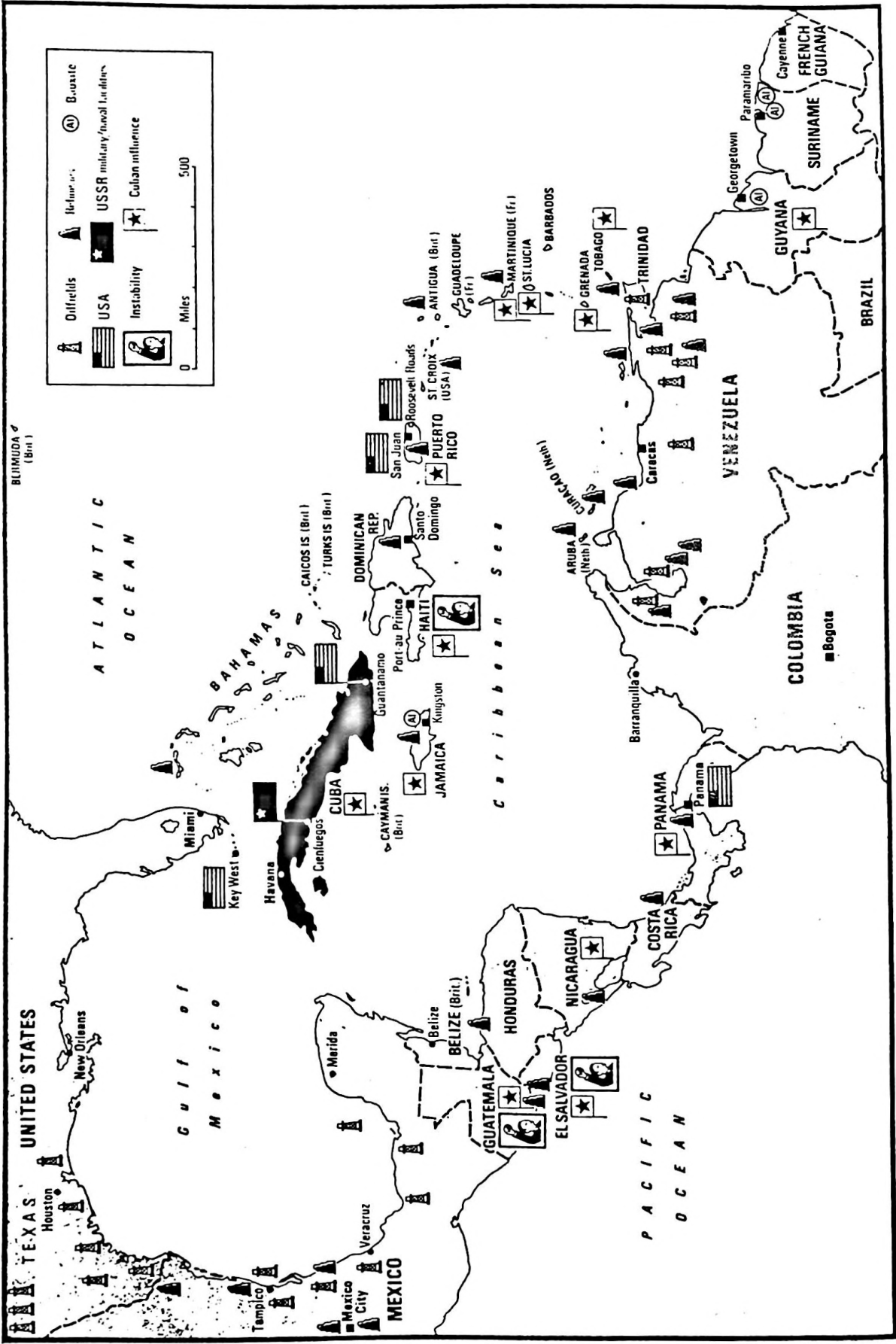
Het Middenamerikaanse vasteland van Mexico tot Columbia behoorde tot het begin van de vorige eeuw aan Spanje. In 1821 ontstond een onafhankelijke federale republiek, na enige tijd de Middenamerikaanse Federatie geheten. Deze federatie bestond in feite enkel uit een beperkt aantal feodale grootgrondbezitters, met alle macht in handen, slaven op de plantages en Indianen in het oerwoud. In 1838 viel deze federatie uiteen als gevolg van interne oorlogen tussen de grootgrondbezitters. Uit de federatie ontstonden landen als Guatemala, Honduras, Nicaragua en El Salvador.

Rol van de Rooms-Katholieke kerk

Toen de Spanjaarden in de 16e eeuw hun veroveringstochten uitvoerden, gebeurde dat met het zwaard in de ene hand en het kruis in de andere. Dat leidde ertoe dat nu naar schatting zo'n 90% van de bevolking katholiek is

Ook in de eeuwen daarna hebben troon en altaar dicht bij elkaar gestaan. De RK-kerk leverde de rechtvaardiging voor de morele en juridische ordening. Zij manoeuvreerde altijd met één oog gericht op het handhaven van een goede verstandhouding met de heersende elite, op verlenging van verworven rechten.

Toch heeft de Kerk in Midden-Amerika ook een ander gezicht gehad. Door de eeuwen heen waren er priesters die protesteerden, die opkwamen voor de onderdrukten. Tot voor kort werden deze

priesters tot zwijgen gebracht, gedwongen de Kerk te verlaten, overgeplaatst, e.d. De komst van Paus Johannes de Drieëntwintigste en het Tweede Vaticaans Concilie in het begin van de jaren '60 leidden tot een soort verlichting, een liberale stroming in de Rooms-Katholieke kerk.

Eveneens in de jaren '60 maakte de priester Dom Helder Camara in Brazilië zich sterk voor de armen; in Columbia sloot de priester Camillo Torres zich aan bij de guerrillero's. Beiden hebben als versnellende factor gediend voor een scheiding der geesten binnen de Kerk zoals die zich nu ook in Midden-Amerika manifesteert: enerzijds is er het starre conservatisme van de leiding van de Kerk, die de elitaire regimes steunt, anderzijds zijn er de priesters, die werken onder het volk en fundamentele sociale hervormingen eisen.

De politieke structuur

In de Middenamerikaanse regio komen vrijwel alle denkbare regeringsvormen voor: democratisch gekozen regeringen en dictators, van linkse en rechtse signatuur.

In sommige landen worden verkiezingen gehouden, die veelal op chaotische wijze verlopen. Revoluties zijn haast aan de orde van de dag.

De grootgrondbezitters en het leger zijn de twee meest voorkomende politieke machtsfactoren.

Doordat er toenemende spanningen ontstaan tussen de heersende elite en delen van de bevolking, zijn grote delen van het gebied als instabiel aan te merken.

De economische situatie

De economie van het gebied is sterk agrarisch gericht. Bekend zijn de zogenaamde bananenrepublieken zoals Honduras en Guatemala. Enkele Caribische eilanden leunen sterk eenzijdig op het toerisme. Zware industrie komt slechts sporadisch voor. De OPEC-leden Mexico en Venezuela kennen de laatste jaren een relatieve vooruitgang door hun olie-uitvoer.

De economische macht is veelal in handen van buitenlandse ondernemingen, zoals de United Fruit Company en Texas Instruments.

Het opvallendste in de economische situatie van het gebied is het schrijnende verschil tussen arm en rijk. Situaties, waarbij een tiende van de bevolking zo'n 90% van het nationale inkomen geniet, zijn geen uitzondering.

Bevolking

De bevolking van Midden-Amerika kent diverse etnische groeperingen: blanken, afstammelingen van neger-slaven, autochtone Indianen en vele mengvormen. De voertaal is Spaans.

Grote delen van de bevolking zijn onderontwikkeld te noemen. Analfabetisme komt op grote schaal voor.

De sociale en politieke bewustwording van het volk komt niet uit de bevolking zelf omhoog. Het zijn mensen uit de intelligentsia, die zich voor het gewone volk interesseren en het bewustwordingsproces aan de gang brengen: mensen als de advocaat Fidel Castro, de arts Che Guevara, de priester Camillo Torres, de advocaat Maurice Bishop. Voorts heeft de naoorlogse ontwikkeling van media als radio en televisie zeker bijgedragen tot een bewustwording van het volk.

Uit het voorgaande kunnen wij concluderen dat Midden-Amerika een gebied is:

- dat langdurig onder buitenlandse overheersing heeft gestaan;
- dat een zwakke, veelal agrarisch gerichte economie heeft, waarbij buitenlandse ondernemingen de boventoon voeren;
- dat een schrijnend verschil kent tussen arm en rijk;
- waarin de Rooms-Katholieke kerk altijd een bijzonder sterke rol heeft gespeeld;
- dat tot nu toe als politiek instabiel is aan te merken: een potentiële brandhaard.

De Verenigde Staten en Midden-Amerika

Geschiedenis

De bemoeienis van de VS met Midden-Amerika dateert van 1898. In dat jaar werd het eiland Cuba door de Spanjaarden verlaten en kwam onder

Amerikaanse invloed. Feitelijk traden de VS daarmee voor het eerst uit hun isolationisme van de 19e eeuw. Opmerkelijk daarbij is, dat tot 1934 in de Cubaanse grondwet een passage was opgenomen die de VS het recht gaf naar eigen goeddunken op het eiland militair in te grijpen.

In de jaren na 1900 voerden de VS in Midden-Amerika een zogenaamde dollar-diplomacy: met leningen en dollarinjecties werden Amerikaanse belangen in het gebied uitgebreid en veilig gesteld. Langzaam maar zeker werd Midden-Amerika voor de VS van grote betekenis. Er ontstonden sterke (vooral economische) belangen in het gebied. En . . . in steeds meer gevallen werden Amerikaanse troepen ingezet om de belangen te beschermen.

— In 1903 werd de Panamakanaalzone bezet om de bouw van het strategisch belangrijke Panamakanaal te verzekeren.

— In 1909 ontstonden er problemen over Amerikaanse bankbelangen in Nicaragua. De spanning daarover liep zo hoog op dat in 1912 Amerikaanse mariniers Nicaragua binnenvielen om de Amerikaanse belangen veilig te stellen. De rechtvaardiging voor die invasie gebeurde onder meer met een verwijzing naar het interventierecht zoals dat voor Cuba gold.

— In 1914 ontstond onenigheid tussen de regering en oppositiegroeperingen in de Dominicaanse Republiek, het oostelijke deel van het eiland Hispaniola ten oosten van Cuba. Het oproer sloeg na enige tijd over naar de Republiek Haïti, op het westelijke deel van het eiland. In juli 1915 bezetten Amerikaanse troepen Haïti. Toen in mei 1916 de schermutselingen in de Dominicaanse Republiek een hoogtepunt vonden, gingen ook daar Amerikaanse mariniers aan land „to protect American lives, property and foreign interests”.

— Ook na de Tweede Wereldoorlog bleven de Amerikanen niet schromen, hun belangen in het gebied met militaire macht veilig te stellen. In 1954 werd in Guatemala een democratisch gekozen linkse regering ten val gebracht. Een groep ballingen pleegde een invasie uit het buurland Honduras, gevolgd door een staatsgreep. Later

bleek dat deze ballingen financieel en militair door de VS werden gesteund.

— In april 1965 vond in de Dominicaanse republiek een linkse staatsgreep plaats. Vrijwel onmiddellijk daarna landden er Amerikaanse Mariniers, die tot juli 1966 bleven. Bij hun vertrek werd een pro-Amerikaanse regering achtergelaten.

— In oktober 1983 werd het Caribische eiland Grenada bezet. De achtergronden daarvan zijn inmiddels genoegzaam bekend.

Belangen

Uit de geschiedenis van Midden-Amerika sinds 1900 blijkt dat de VS het gebied als hun eigen achtertuin zien. De Amerikaanse belangen in Midden-Amerika zijn van verschillende aard.

— *Militair-strategisch* vanwege de grote scheepvaartroutes tussen Amerika en Europa, de Sea Lines Of Communications (SLOC's) binnen de NAVO.

— *Economisch*. De United Fruit Company bijvoorbeeld heeft in een aantal bananenrepublieken een monopolie op produktie en export van agrarische produkten. Een land als Venezuela levert veel olie en ijzererts aan de VS.

— *Territoriaal*. De VS hebben militaire bases in het gebied, zoals Guantanamo op Cuba, Roosevelt Roads op Puerto Rico, en Fort Amador in de Panamakanaalzone.

— *Politiek*. Linkse regimes betekenen ondermijnende acties tegen Washington en de belangen van het Amerikaanse buitenlandse beleid.

Politiek

De Amerikaanse politiek was tot het einde van de jaren '70 gericht op onvoorwaardelijke steun aan pro-Amerikaanse regimes. Daarbij werden linkse regimes met kracht bestreden, zoals blijkt uit de Amerikaanse houding tegenover Cuba sinds 1960. Waar dat mogelijk was, werd niet geschroomd de Amerikaanse belangen met militair geweld veilig te stellen.

Aan het einde van de jaren '70 werd door president Carter het zogenaamde mensenrechtenoffensief geopend. Als uitvloeisel daarvan werd

Amerikaanse hulp aan Middenamerikaanse regimes afhankelijk gesteld van de mate waarin die de mensenrechten eerbiedigden. In dat kader werd de hulp aan bijvoorbeeld het regime van Somoza in Nicaragua, in 1978 beëindigd, wat een jaar later rechtstreeks leidde tot zijn val. President Reagan heeft inmiddels dat mensenrechtenaspect weer enigszins in de koelkast gezet.

De VS staan voor een dilemma. Washington heeft grote belangen in het gebied en moet dáárom de zittende machthebbers steunen. Die pro-Amerikaanse regimes in Midden-Amerika zijn veelal dictatoriaal en onderdrukken de bevolking, hetgeen resulteert in sterke anti-Amerikaanse gevoelens onder die bevolking. Als de Amerikaanse steun wegvalt, zoals in Nicaragua in 1978, leidt dat tot een machtswisseling en veelal tot een ommezwai naar links. Dat nu brengt de Amerikaanse belangen in gevaar, wat Washington ertoe brengt de dictators maar in het zadel te houden.

Inmiddels heeft men in Washington een tussenoplossing gevonden; een oplossing die reeds enige tijd werd toegepast maar nu, in het onlangs verschenen rapport-Kissinger, duidelijk werd geformuleerd. Daarin werd aanbevolen de pro-Amerikaanse regimes toch economisch en militair te steunen, maar daarbij voorwaarden te stellen ten aanzien van mensenrechten, vrije verkiezingen, optreden doodseskaders, e.d. De regimes waarom het hier gaat, bijvoorbeeld Guatemala, vinden dat deze Amerikaanse inmenging te ver gaat. President Reagan van zijn kant heeft zelf al laten doorschemeren niet veel te voelen voor een dergelijke koppeling van steun aan voorwaarden.

Amerika's politiek ten aanzien van Midden-Amerika is gebaseerd op twee pijlers.

1. De *Dullesdoctrine* (ook wel dominotheorie voor Midden-Amerika genoemd). „Als één land in communistische handen valt, heeft dat een vervolgeffect op andere landen. Na Cuba kwam Nicaragua; komt daarna El Salvador? En vervolgens Guatemala? Morgen staan dan de communisten aan de Rio Grande, de grensrivier tussen Mexico en de VS!” Lokale conflicten, zoals in bijvoorbeeld El Salvador, worden beschouwd als on-

derdelen van de grote Oost-Westtegenstelling, als bouwsteen in een mondiaal communistisch complot.

2. De „*credibility-gap*”. „De regimes in El Salvador, Guatemala en Honduras zijn onze bondgenoten. Als Washington niet in staat is zijn bondgenoten in Midden-Amerika te steunen in de strijd tegen het communisme, is het dan nog wel geloofwaardig voor zijn bondgenoten in de rest van de wereld?”

De mogelijkheid dat de problemen in Midden-Amerika een lokaal karakter zouden kunnen hebben en dat de oorzaak wel eens in de sociaal-economische wantoestanden zou kunnen liggen, werd in de Amerikaanse politiek naar de achtergrond gedrongen. Het Kissingerrapport echter erkent sociaal-economische problemen als een van de oorzaken van de Middenamerikaanse crisis. Het rapport komt dan met een voorstel voor Amerikaanse economische steun ten bedrage van \$ 9 miljard voor de komende vijf jaar, een voorstel waarover het Amerikaanse congres zich op dit moment beraadt.

Concluderende kunnen wij stellen dat de VS in hun achtertuin Midden-Amerika een politiek voeren die trekken heeft van een neokoloniale politiek, gebaseerd op de dominotheorie en de *credibility-gap*. Voortgaan met het steunen van repressieve regimes, zonder iets te doen aan de oorzaken van de sociaal-economische wantoestanden, leidt niet tot een oplossing. Een dergelijke Amerikaanse politiek kan het conflict in Midden-Amerika alleen maar verergeren. In de VS begint men dat te beseffen; het staat onder andere verwoord in het rapport-Kissinger.

Dat er dit jaar in Amerika presidentsverkiezingen zijn, heeft zeker bijgedragen tot deze accentverschuiving in de buitenlandse politiek van Washington ten aanzien van Midden-Amerika.

Cuba en de Sovjet-Unie

Cuba

Wij hebben gezien dat Cuba van 1898 af onder

Amerikaanse invloed vertoefde. In 1933 kwam door een staatsgreep de voormalige sergeant Batista aan de macht. In de jaren daarna kende Cuba een roerige periode: Amerikaanse ondernemingen maakten op het eiland grote winsten. Batista onderdrukte de bevolking, en de stad Havana groeide uit tot een thuishaven in de Caribische Zee voor oproerkraaiers, piraten, huurlingen en dergelijk volk.

Na een guerrilla van drie jaar nam Fidel Castro in 1959 de macht over. Castro was aanvankelijk geen communist, maar een sociale nationalist. Pikant detail daarbij is dat de communistische partij jarenlang zitting had gehad in de regering van de verdreven Batista.

Met zijn economische hervormingen echter zat Castro de Amerikaanse ondernemingen en hun belangen dwars. Toen de VS daarop een economische blokkade van Cuba invoerden, en het eiland niet wensten te helpen bij de wederopbouw, zocht Castro elders hulp, en vond die . . . in Moskou. Aanvankelijk wat aarzelend, begon Moskou aan Cuba economische en militaire steun te verlenen. Een stukje Sovjetrussische vazalstaat, nabij het Amerikaanse vasteland, moet de leiders in het Kremlin in die jaren van de Koude Oorlog zeer welkom zijn geweest. In januari 1961 verbrak Washington de diplomatieke contacten met Havana. In december van datzelfde jaar 1962 noemde Castro zich voor het eerst marxist, en had daarmee definitief het gelaat naar het oosten gewend. In de eerste tien jaren daarna had Cuba de handen vol aan de opbouw van de socialistische modelstaat. Toch zag Cuba kans steun te verlenen aan gelijkgezinde guerrillagroeperingen in Zuid-Amerika. In de jaren '60 streed Camillo Torres in Columbia, Che Guevara in Bolivia en maakten de Tupamaros zich sterk in Uruguay.

In die jaren manifesteerde zich een *export van de revolutie*. Pas in het midden van de jaren '70 begon die export enig succes op te leveren, aanvankelijk echter niet op het Amerikaanse continent: in 1975-'76 verschenen Cubaanse troepen in Angola, in 1977-'78 in Ethiopië en Jemen.

Alhoewel het revolutionaire idee van de jaren '60 en '70 in Zuid- en Midden-Amerika niet van de

grond wilde komen, bleven diverse links-georiënteerde revolutionaire groeperingen Cubaanse steun genieten, in de vorm van ideologische scholing, militaire training, en wapenleveranties. Niet alleen in landen als Guatemala, El Salvador en Nicaragua maar ook op eilanden als Haïti, Puerto Rico en Martinique werden pro-Cubaanse groeperingen actief.

In 1979 vonden in Midden-Amerika twee revolutionaire omwentelingen plaats: in maart van dat jaar kwam in Grenada de advocaat Maurice Bishop aan de macht en in juli werd in Nicaragua de dictator Somoza door het Sandinistische bevrijdingsfront verdreven.

De rol van de Sovjet-Unie in Midden-Amerika

De steun aan Cuba 1959 was de eerste Russische bemoeienis met dat gebied. De Sovjet-Unie heeft geen economische belangen in Midden-Amerika, het gebied ligt duidelijk in de invloedssfeer van de VS, en de afstand tot de Sovjet-Unie is erg groot. Tot nu toe beperkt de directe bemoeienis van Moskou met Midden-Amerika zich tot Cuba. De VS echter zagen tot voor kort achter elk conflict in Midden-Amerika de hand van de Sovjet-Unie. Washington vreesde een mondiaal communistisch complot. Er zijn geen bewijzen, noch aanwijzingen voor een dergelijk complot. De enige Sovjetrussische doelstelling *lijkt* te zijn: met weinig middelen onrust te zaaien in Amerika's achtertuin.

Er zijn overigens sterke aanwijzingen die erop duiden dat Moskou in de jaren '60 niet instemde met de Cubaanse export van de revolutie, vermoedelijk omdat Moskou zich in die tijd niet sterk genoeg voelde.

De steun die de SU aan Cuba geeft, bedraagt zo'n \$ 10 miljoen per dag. Dat drukt behoorlijk op de Russische economie.

Er zijn enkele politieke analisten die sinds 1980 een actievare Sovjetrussische politiek ten aanzien van El Salvador bespeuren. Die politiek zou dan moeten leiden tot een soort *afruilhandel* tussen Moskou en Washington: de Amerikanen zouden zich niet moeten bemoeien met de gebeurtenissen in Polen en Afghanistan (Ruslands achtertuin) en

Moskou zou in ruil daarvoor het Salvadoriaanse verzet laten vallen. Afgezien van een enkele toespeling daarop van Brezjnev in 1981 over de Poolse crisis, is van een duidelijk actievere Sovjet-russische politiek in Midden-Amerika nòch van een afruilhandel tot nu toe iets gebleken.

Conclusie

Sinds Castro in Cuba aan het bewind is, tracht dat land zijn revolutie te exporteren. In het Zuid-Amerika van de jaren '60 faalde dat; aan het einde van de jaren '70 had het voor het eerst succes in Midden-Amerika. Cuba is sterk afhankelijk van financiële steun van de Sovjet-Unie.

De Sovjet-Unie is niet de oorzaak van de problemen in Midden-Amerika; die problemen hebben een andere oorzaak. De Sovjet-Unie heeft géén directe belangen in het gebied. Moskou zal echter niet nalaten van bestaande problemen gebruik te maken, hetzij rechtstreeks zelf, hetzij door toedoen van Cuba.

Enkele probleemgebieden

Nicaragua

Nadat Amerikaanse troepen in 1912 het land bezetten, ontstond er ontevredenheid onder delen van de bevolking. In de jaren '20 opereerde er een opstandelingengroepering onder leiding van ene Sandino.

Toen de Amerikaanse mariniers in 1933 het land verlieten, lieten zij een goed getrainde Nationale Garde achter, onder leiding van Anastasio Somoza. Deze regeerde het land met harde dictatoriale hand. Veertien schatrijke families beheersten het economisch leven van het land en verdienden zo'n 85% van het nationale inkomen. De revolutionaire beweging van de jaren '20 bleef doorsudderen. In de jaren '60 begon zij op te leven, vooral door buitenlandse — lees Cubaanse — ideologische, financiële en militaire hulp. Vernoemd naar de rebellenleider Sandino uit de jaren '20 groeide de beweging uit tot het Sandinistische bevrijdingsfront.

In 1972 werd Nicaragua getroffen door een aard-

beving. Uit vele landen uit de hele wereld stroomden geld en hulpgoederen naar het land. In 1975 bleek dat het regime Somoza miljoenen had verdiend met het verduisteren van hulpgoederen ten koste van de slachtoffers van de aardbeving. De algemene verontwaardiging was groot. De aanhang van de Sandinisten groeide snel. De burgeroorlog begon steeds grotere vormen aan te nemen.

Somoza kon echter met sterke Amerikaanse steun in het zadel blijven. In Washington begon inmiddels het besef te groeien dat men de verkeerde partij steunde. Een besef, dat overigens al eerder had bestaan. Zo is van president Roosevelt de uitspraak bekend: „Somoza is a son-of-a-bitch, but he is *our* son-of-a-bitch”. In 1978 echter besloot President Carter de Amerikaanse hulp aan het regime Somoza stop te zetten wegens flagrante schendingen van de mensenrechten. Dat betekende het einde van Somoza: in juli 1979 nam het Sandinistische bevrijdingsfront de macht over.

Hoe is de situatie nu?

De Sandinisten troffen na de machtsovername een failliete boedel aan: de staatskas bevatte \$ 3,5 miljoen, tegenover een buitenlandse schuld van \$ 1,4 miljard, en het land was door de oorlogshandelingen een chaos. Hoewel president Carter onmiddellijk \$ 75 miljoen uittrok voor economische hulp werd die in 1981 door president Reagan ingetrokken. Sindsdien drijft het land voornamelijk op Cubaanse hulp, enige Amerikaanse hulp aan privéprojecten, en hulp uit enkele Westeuropese landen o.a. Nederland. Hier valt een parallel te trekken met Cuba in 1960: wanneer de Amerikaanse hulp wegvalt, is men gedwongen het gelaat naar het oosten te wenden om te overleven.

Niet alleen economisch, ook op militair gebied heeft Nicaragua het op dit moment zwaar te verduren:

- uit het noordelijke buurland Honduras opereren opstandelingen, voornamelijk ex-aanhangers van Somoza, gesteund door de Amerikaanse CIA;
- uit het zuidelijke buurland Costa Rica opere-

ren guerrillero's onder Eden Pastora, een teleurgestelde ex-Sandinistenleider:

— in het noordelijke deel van het land zijn grote groepen Moskito-indianen in opstand gekomen tegen hun verdrijving van de gronden waar zij in stamverband eeuwenlang hebben geleefd. Om hun eigen grond te behouden hebben deze Indianen aansluiting gezocht bij guerrillero's die uit Honduras opereren;

— sinds de zomer van 1983 voeren 3000 Amerikaanse militairen de oefening BIG PINE II uit in Honduras, nabij de noordgrens van Nicaragua. Sinds de Amerikaanse invasie van Grenada op 25 oktober 1983 ervaart Nicaragua deze Amerikaanse oefening als een dreigende invasie.

Vlak voor de machtsovername in 1979 deden de Sandinisten drie beloften, teneinde meer internationale steun te verkrijgen. Zij beloofden:

- een pluralistische samenleving;
- een gemengde economie;
- een politiek van niet-gebondenheid.

De internationale kritiek op Managua richt zich tot nu erop dat de Sandinisten zich niet aan die beloften houden.

Mede uit vrees voor de dreigende Amerikaanse invasie kwam Managua in december jl. tegemoet aan de eisen van Washington. De Nicaraguaanse regering:

- aanvaardde het vredesplan van de Contadora-groep (waarover later meer);
- garandeerde de veiligheid van de Amerikaanse burgers in Nicaragua, om een Amerikaans voorwendsel voor een invasie à la Grenada te voorkomen;
- stuurde 1200 Cubaanse adviseurs naar huis;
- verzocht guerrillaleiders uit El Salvador, die in Managua hun kantoren hadden, het land te verlaten;
- stelde voor 1984 vrije verkiezingen in het vooruitzicht.

Ondanks die tegemoetkomingen:

- verhoogde Reagan de steun aan de anti-Sandinisten tot \$ 24 miljoen;

— werd een inreisvisum in de VS voor Thomas Borge, lid van de Sandinistische junta, geweigerd.

Nicaragua wil een soort van vreedzame coëxistentie in Midden-Amerika en is inmiddels bereid daarvoor concessies te doen, zoals de steun aan linkse guerrillagroeperingen in El Salvador stopzetten. De Sandinisten vinden echter in Washington niet veel gehoor. Wanneer de Amerikanen blijven volharden in hun afwijzende houding kan Nicaragua een tweede Cuba worden en wordt het in de richting van Havana en Moskou gedreven. De RK-kerk heeft bij de machtswisseling een niet onaanzienlijke rol gespeeld. Het regime van Somoza werd op den duur ook de leiding van de Kerk wat te gortig. Veel priesters steunden, openlijk of heimelijk, de Sandinistische bevrijdingsbeweging. Op dit moment hebben maar liefst vier priesters zitting in de Sandinistische regering.

Samenvatting

— De Sandinisten hebben in 1979 na jarenlange strijd de macht overgenomen.

— Economisch staat het land op de rand van de afgrond; het leunt sterk op Cubaanse steun.

— Van vele zijden wordt het land militair bedreigd.

— In de beginperiode van het Sandinistische bewind kregen links-radicalen marxistische elementen de overhand. Nu probeert men in Managua de revolutie te consolideren door zich compromisbereid op te stellen, de steun aan de guerrillastrijders in El Salvador te staken, en een onafhankelijke koers te gaan varen, dat alles onder invloed van sterke buitenlandse druk, zowel van Amerikaanse als van Cubaanse zijde.

Guatemala

Guatemala ligt ingeklemd tussen Mexico, Belize, Honduras, El Salvador en de Grote Oceaan. Het land werd zelfstandig in 1839, toen de eerder genoemde Middenamerikaanse Federatie uiteenviel. De honderd jaar daarna kenden een lange reeks revoluties, die achtereenvolgens conservatieve, klerikale en liberale regeringen opleverden.

In 1944 bracht een staatsgreep voor het eerst een links bewind aan de macht. Gedurende tien jaar trachtte de regering hervormingen door te voeren, om het lot van de boeren en de Indianen te verbeteren. Die politiek bedreigde de Amerikaanse belangen, vooral die van de United Fruit Company.

In 1954 vond een door de VS gesteunde invasie en staatsgreep plaats van Honduras uit. Het rechtse militaire bewind dat de macht overnam, draaide onmiddellijk de hervormingen weer terug. Dat leidde weer tot het ontstaan van een linkse guerrillabeweging, door de rechtse regering met terreur beantwoord.

In 1977 staakten de VS, onder de regering-Carter, de hulp aan Guatemala wegens de grove schendingen van de mensenrechten. Het land sukkelde tot 1982 verder onder het bewind van generaal Garcia.

Op 7 maart 1982 werden verkiezingen gehouden, die overigens volgens meningen niet eerlijk verliepen. General Guevara won de verkiezingsstrijd, maar kort voor hij kon aantreden als president pleegde een groep officieren onder generaal Efraim Rios Montt, een staatsgreep. Deze Rios Montt begon na enige tijd een groot offensief tegen de guerrillastrijders. Als lid van een extreme Amerikaanse religieuze sekte bestreed hij de linkse, goddeloze guerrillero's met de Bijbel in de hand. Deze confrontatie tussen guerrillero's en het regeringsleger vindt plaats op het platteland, waar vooral de boeren en de Indianen veel te lijden hebben; duizenden zijn reeds naar het buurland Mexico gevlucht.

President Reagan bezocht in december 1982 het land en noemde Rios Montt „een man van grote persoonlijke integriteit“; hij beloofde verder de steun aan Guatemala, voornamelijk wapenleveranties, weer in te stellen.

Op 8 augustus van het vorige jaar werd Rios Montt door de zoveelste staatsgreep afgezet. Generaal Victores trad aan. Deze officier, fel nationalistisch en anticommunistisch, beloofde verkiezingen op 29 juli a.s. Het hardhandige optreden van het regeringsleger ging echter door. Op 29 november jl. maakte Washington bekend dat de wapenleveranties aan Guatemala werden opgeschort tot het

weer beter zou gaan met de mensenrechten. Wanneer die hulp langdurig uitblijft, gaat de militaire macht van de regering snel achteruit en daardoor stijgen de kansen van de linkse guerrillero's.

Samenvatting

— In Guatemala zijn de militairen verreweg de belangrijkste machtsfactor.

— Het land heeft in de laatste jaren een groot aantal machtswisselingen gekend.

— Het rechtse militaire bewind tracht het linkse verzet met harde hand te onderdrukken, wat tot nu toe aardig schijnt te lukken. Zolang echter de Amerikaanse steun uitblijft en de regering van Guatemala niets doet aan de sociaal-economische toestanden en de mensenrechten, blijft het land instabiel en een potentiële brandhaard.

Honduras

Honduras is een bergachtig, slecht toegankelijk gebied, dat dun is bevolkt. Het land is een typische bananenrepubliek. De economie drijft voor 15% op die bananenteelt. De economische macht is vooral in handen van Noord Amerikaanse maatschappijen. In 1975 vonden landhervormingen plaats waarmee een flink deel van de interne onvrede in het land werd ondervangen.

Honduras heeft, na 18 jaar militair bewind, sinds het begin van 1982 een gekozen liberale regering. Dat militaire bewind is veel minder dictatoriaal opgetreden dan in de omringende landen. Samen met landhervormingen is dat vermoedelijk de reden dat er in het land veel minder oppositie is dan in de omringende landen.

Tot voor kort stond het bewind sterk onder controle van de legertop, een elitaire groep die belangrijke politieke verschuivingen niet zou toestaan. Deze legertop was voorstander van een militaire confrontatie met de linkse zuiderbuur Nicaragua. Hoewel in begin april jl. vier belangrijke generaals van hun functie zijn ontheven, is er in de interne situatie van Honduras niet bijster veel veranderd. De generaals zijn afgezet door lagere officieren die tegen een militair avontuur gekant waren; pre-

sident Cordoba kan de steun van het leger nog steeds niet ontberen.

De regering wenst een tamelijk neutrale koers te varen om het land in een stabiele, rustige situatie tot enige ontwikkeling te laten komen. Die wens wordt enigszins doorkruist door Washington, dat Honduras een soort politierol voor Midden-Amerika heeft toebedacht.

De verhoudingen met de buurlanden zijn gespannen. Met El Salvador sinds de zogenaamde Voetbaloorlog van 1969, en met Nicaragua vanwege de 3000 Amerikaanse militairen in Honduras en de anti-Sandinisten die aan de zuidgrens van Honduras hun uitvalsbases hebben voor hun acties in Nicaragua.

Zowel uit El Salvador als uit Nicaragua krijgt Honduras grote stromen vluchtelingen, die een gevaar betekenen voor de zwakke economie van het land.

Samenvatting

— Honduras is sterk afhankelijk van de VS die het land als militaire uitvalsbasis gebruiken voor Midden-Amerika.

— Het land is economisch zeer zwak, en heeft veel te lijden van vluchtelingenstromen uit de buurlanden.

— De feitelijke macht in het land berust nog steeds bij het leger.

El Salvador

Het laatste land in de regio, dat wij de revue laten passeren, is El Salvador. Dat land wordt sinds de vorige eeuw beheerst door veertien families. Toen die in 1931 hun belangen bedreigd zagen door massale boerenopstanden riepen zij de militairen te hulp, die de opstand bloedig onderdrukten en sindsdien het politieke leven blijvend hebben bepaald. In de jaren daarna wisselden gematigde presidenten en militaire staatsgrepen elkaar af.

In oktober 1979 vond de zoveelste staatsgreep plaats, die een periode van chaos en terreur inleidde. Daarbij werd onder meer in maart 1980 de aartsbisschop van San Salvador, Oscar Romero, vermoord.

President Carter zette in 1980 ook voor dat land de economische en militaire hulp stop. Omdat de militairen vreesden dat het land zonder die hulp niet overeind kon blijven, droegen zij de macht over aan de christen-democraat Napoleon Duarte, die daarop als interim-president optrad.

In 1982 werden verkiezingen gehouden, waarbij de guerrillero's eigenlijk de grote verliezers waren: ondanks hun pogingen de verkiezingen te boycotten, ging de bevolking vrij massaal naar de stembus. Aan de andere kant was er ook geen overwinnaar. Na lange en moeizame onderhandelingen tussen de christen-democraten en uiterst rechts lukte het de neutrale en technocratische Magana tot president te benoemen.

De hele machtsstrijd in El Salvador gaat tussen drie blokken: de links-georiënteerde guerrillabeweging die inmiddels flinke delen van het land onder controle heeft, de centrumrechtse christen-democraten onder leiding van Napoleon Duarte, en de uiterst rechtse Arena-partij van de ex-majoor d'Aubuisson. Deze laatste is een zeer omstreden figuur: beschuldigd van fraude bij de verkiezingen van 1982, van betrokkenheid bij de doodseskaders, en bij de moord op aartsbisschop Romero. De Rooms-Katholieke kerk is in El Salvador altijd van groot belang geweest. De moord op Romero in maart 1980 deed het verzet van de progressieve priesters verstommen, in het bijzonder van hen die onder de bevolking werken.

In maart jl. zijn er chaotische presidentsverkiezingen gehouden, met een tweede ronde op zondag 6 mei. Duarte is daarbij als overwinnaar uit de bus gekomen.

Verkiezingen zullen in dit land geen oplossing brengen, zolang die verkiezingen niet normaal verlopen en iedereen eraan kan meedoen. Hopelijk kan Duarte een dialoog met politiek links tot stand brengen zonder het gevaar te lopen door uiterst rechts aan de kant te worden gezet. De voorwaardelijke steun van de VS is daarbij nodig, om de leiders tot die dialoog aan te zetten en te voorkomen dat het land wèrkelijk een brandhaard wordt.

Samenvatting

Van El Salvador kunnen wij samenvattend zeggen dat het de staat is met de meeste staatsgrepen in de afgelopen twintig jaar, waar de doodseskaders zich het duidelijkst doen gelden, en tevens het land welks regering het meest wankelt en waar de guerrilla het verst is gevorderd. Kortom, het meest onstabiele land in Midden-Amerika; een brandhaard die tot een uitslaande brand kan worden.

De Contadoragroep

In Midden-Amerika treedt een aantal regionale grootmachten op, Mexico, Venezuela, Columbia. Mexico voerde in de jaren '70 onder president Lopez Portillo een geheel eigen, van de VS onafhankelijke, buitenlandse politiek. Het sloot verdragen, onderhield contacten met Cuba, verleende economische steun, bemiddelde bij conflicten, alles met het doel meer invloed te verkrijgen in de regio. Die politiek kon voor een groot deel worden bekostigd uit de olie-inkomsten van dat OPEC-land. Maar met de mondiale economische crisis die in de jaren '70 intrad, verminderden ook de inkomsten van Mexico. In 1980 bleek het land met een buitenlandse schuld van zo'n \$ 80 miljard te zitten. Mexico moest bij het begin van de jaren '80 zijn ambitieuze politiek laten varen bij gebrek aan financiële middelen.

Een zelfde ambitieuze politiek meenden Venezuela en Columbia in de jaren '70 te kunnen voeren. Maar ook zij werden door de economische recessie getroffen. Als gevolg daarvan begonnen de jaren '80 met drie gefrustreerde regionale grootmachten.

Op 6 januari 1983 kwamen de ministers van buitenlandse zaken van die drie landen samen met hun gastheer Panama bijeen in een conferentieoord op het eilandje Contadora voor de Panamese kust. De vier landen ontwikkelden daar een gemeenschappelijk vredesinitiatief voor Midden-Amerika. Wat de regionale grootmachten op eigen houtje niet was gelukt, probeerden zij nu in gezamenlijk overleg.

Het voorstel van de Contadoragroep — dat overigens door Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras en Nicaragua in januari jl. werd aanvaard — behelst onder andere de volgende punten.

— Terugtrekking van alle buitenlandse militaire adviseurs uit het gebied: de Cubanen uit Nicaragua en de Amerikanen uit El Salvador en Honduras.

— Staken van hulpverlening aan elke vorm van illegaal verzet; dus geen steun aan het Salvadoraanse verzet en ook geen steun aan de verzetsbewegingen die tegen de Sandinisten vechten.

— Een zodanige heroverweging van de diverse krijgsmachten dat er een machtsevenwicht ontstaat; dat punt is vooral bedoeld tegen de grote legers van Honduras en Nicaragua.

— Vaststellen van een tijdschema voor algemene en vrije verkiezingen.

Wat zijn nu de kansen van de Contadoragroep? In de landen in Midden-Amerika beginnen steeds meer anti-Amerikaanse gevoelens de kop op te steken. De Amerikaanse steun aan rechtse, onderdrukkende regimes stuit op steeds meer weerstand. Anderzijds kunnen deze landen hun heil niet gaan zoeken in het linkse kamp omdat de VS dat niet zullen tolereren, desnoods met militair geweld zullen tegengaan.

De voorstellen van de Contadoragroep kunnen een tussenoplossing betekenen, tussen links en rechts. Bovendien komen die vredesvoorstellen van eigen broeders, en worden daardoor met minder wantrouwen bekeken. De betrokken Middenamerikaanse landen hebben positief op de voorstellen gereageerd.

Conclusies

De geschiedenis van Midden-Amerika laat zien dat sinds de vorige eeuw het gebied politiek en sociaal zeer instabiel is.

— Het Sandinistische bevrijdingsfront in *Nicaragua* geniet een vrij brede steun onder de bevol-

king. Toch heeft dat land het moeilijk, het ondervindt de gevolgen van economisch wanbeleid en een economische blokkade en ziet zich geconfronteerd met militaire dreigingen uit het noorden en het zuiden, en met een dreigende Amerikaanse invasie.

— In *El Salvador* beheerst de linkse guerrillabeweging grote delen van het land. De politieke strijd om de macht gaat verder in de hoofdstad San Salvador tussen een sociaal-democratisch centrum van Duarte en uiterst rechts van d'Aubuisson. In het land heerst grote onrust door de sociaal-economische wantoestanden en het militaire geweld. El Salvador is een explosieve brandhaard.

— In *Guatemala* zitten de militairen iets steviger in het zadel. In november van het vorige jaar staakten de VS hun militaire hulp aan het land. Wanneer die hulp lang uitblijft, stijgen de kansen voor de linkse guerrillero's. Zolang bovendien de wantoestanden blijven bestaan, is het land een potentiële brandhaard.

— *Honduras* is een stuk stabiel. In het verleden uitgevoerde landhervormingen hebben veel, hoewel niet alle, bezwaren van de bevolking weggeroepen. Het land fungeert op dit moment als Amerika's trouwste bondgenoot in het gebied.

— *Cuba* heeft zich in Midden-Amerika toegelegd op een export van de revolutie. Uit ideologische maar ook emotionele overwegingen steunt Havana allerlei links-georiënteerde groeperingen, hetgeen Moskou welwillend gedooft. De Sovjet-Unie is niet de oorzaak van de problemen, maar aarzelt niet van de bestaande problemen gebruik te maken, direct dan wel door middel van Cuba.

— Bepalend voor Midden-Amerika zijn de Verenigde Staten. Na tientallen jaren van neo-kolonialistische politiek in het gebied zette de regering-Carter de eerste stappen naar een ommekeer in die politiek. Het besef is ontstaan dat er zich in Midden-Amerika een vruchtbare, revolutionaire voedingsbodem voordeed waarin een volksopstand naar Cubaans model goed zou gedijen. Hoewel de regering-Reagan weer enigszins op de koers van de oude politiek terug is, worden nog

steeds eisen gesteld in ruil voor steun aan *te* repressieve regimes.

— Het optreden van de Contadoragroep kan mogelijk voorkomen dat Midden-Amerika moet kiezen tussen Washington en Moskou. Wij schatten de kansen voor de Contadoragroep hoog, enerzijds omdat haar vredesvoorstel voor Washington aanvaardbaar is, anderzijds omdat dat voorstel — van de eigen broeders — door de strijdende partijen met minder wantrouwen wordt bekeken.

Tot slot de kernvraag of inderdaad Midden-Amerika een brandhaard is voor de jaren '80.

Sinds de Tweede Wereldoorlog bestaat er in de wereld een bipolariteit: er zijn twee supermachten. Sinds 1945 kent de mensheid de dreiging dat die twee supermachten ergens in de wereld met elkaar in conflict zullen komen. In de jaren '50 was Korea zo'n brandhaard; de jaren '60 kenden het probleemgebied Zuidoost-Azië met Laos, Cambodja en Vietnam, en in de jaren '70 was het Midden-Oosten de brandhaard met de Jom-Kippoeroorlog, de oliecrisis, het slepende conflict in Libanon.

Is Midden-Amerika nu de brandhaard voor de jaren '80?. Het gebied is, zoals reeds gezegd, zeer instabiel. Dictators en militaire junta's worden door opstandelingen bestreden, linkse guerrillero's worden door Cuba, rechtse door de VS gesteund. Tussen de landen onderling heersen tegenstellingen. Bovendien vormen de sociaal-economische wantoestanden een vruchtbare voedingsbodem voor revoluties naar links, Cubaans model. Revoluties, die Washington in zijn „achtertuin" niet kan en wil accepteren. Washington heeft tot nu toe niet juist gereageerd op de Cubaanse export van de revolutie; het heeft een politiek gevoerd die het conflict alleen maar aanwakert. Midden-Amerika is dus een brandhaard voor de jaren '80.

De supermacht Sovjet-Unie heeft geen directe belangen in het gebied; zij wroet alleen in Amerika's achtertuin. De „Brandhaard Midden-Amerika" zal derhalve van beperkte, regionale omvang blijven en zeker geen wereldcrisis worden, vergelijkbaar met Korea, Vietnam of het Midden-Oosten.

Literatuur

- F. C. Berry jr. — Cuba's expanding power potential. *Air Force Mag.* (1980)(4).
- R. S. Leiken — *Eastern winds in Latin America.*
- R. H. Ullman — At war with Nicaragua. *Foreign Affairs.*
- W. M. LeoGrande — Cuba policy recycled. *Foreign Policy* (1982)(46).
- Red. — A lot of show, but no tell. *Time Mag.* (1982)(22 mrt).
- A. Riding — The Central American quagmire. *Foreign Affairs.*
- J. Chase — Het doolhof Midden-Amerika. *Intermediair* 18(1982)(27).
- O. O. Catalan Aravena — De economische achtergrond van de Middenamerikaanse crisis. *Int. Spectator* 35(1981)(6).
- W. La Feber — An overview of Central America. *Bull. Atomic Scientists* (1983)(10).
- R. N. Montgomery — Showdown in the Caribbean basin. *Nat. Defense* (1983)(5/6).
- R. Buve — Revolutionaire bewegingen in Latijns-Amerika. *Int. Spectator* 36(1982)(6).
- Red. — Krisenherd Zentralamerika. *Österr. Mil. Z.* (1982)(3).
- J. L. Cole jr. — Air power in the western hemisphere: a new perspective. *Air Univ. Rev.*
- W. Grabendorff — Mittelamerika als internationale Krisenregion. *Europa Archiv* (1982)(8).
- Rede Präsident Reagan zu Mittel-Amerika, 27.4.1983. *Europa Archiv* (1983)(20).
- J. Valenta — The USSR, Cuba and the crisis in Central America. *Orbis* (1981).
- R. B. McColm — Central America and the Caribbean: the larger scenario. *Strat. Rev.* (1983).
- D. G. Munro — *The five republics of Central America* (herdr.). New York (1967).
- D. G. Munro — *Intervention and dollar diplomacy in the Caribbean 1900-1921.* Princeton NJ (1964).
- R. Sim en J. Anderson — The Caribbean strategic vacuum. *Conflict Studies* (1980)(121).
- J. Brahim en C. Correia — *Centraal-Amerika, ontwikkeling van de produktieverhouding* (werkd. nr 27). Kath. Hogeschool, Tilburg (1983).
- T. L. Karnes — *The failure of the Union, Central America 1824-1975.* Center for Latin American Studies of Arizona State Univ.
- E. Kenworthy — Why the United States is in Central America. *Bull. Atomic Scientists* (1983)(10).
- W. Berner — Sowjetische Interessenpolitik in Mittel-Amerika. *Inf. für die Truppe* (1982)(9).
- R. H. Ebel — Political instability in Central America. *Current History* (1982)(2).
- M. Wölcke — Die Karibik im Wandel. *Europa Archiv* (1981)(13).
- A. Atroshenko — The USA's Latin American doctrines. *Int. Affairs* (1979)(12).
- B. Bonpane — The church and revolutionary struggle in Central America. *Lat. Amer. Perspectives* 7(1980)(25/26)2,3.
- N. D. Sanchez — The communist threat. *Foreign Policy* (1983)(52).
- G. M. Ungo — The people's struggle. *Conform* 29.
- V. Antyasov en M. Vasilyev — Latin America: Washington stakes on reaction. *Int. Affairs* (1983)(8).
- D. C. Jordan — The turbulent Caribbean: three views of U.S. policy. *Strat. Rev. Report of the National Bipartisan commission on Central America* („Kissinger Report") (1984).
- W. S. Smith — Dateline Havana: myopic diplomacy. *Foreign Policy* (1982)(48).

▷

Discussie

Drs. Vermaat is enkele maanden geleden in El Salvador geweest en heeft daar kunnen vaststellen dat de guerrillero's, in afwijking van hetgeen de inleiders hebben betoogd, niet de controle uitoefenen in grote delen van het land. De door hen wel beheerste gebieden zijn bepaald niet de dichtst bevolkte streken van El Salvador maar de dun bevolkte strook langs de grens met Honduras, alsmede enkele vulkaantoppen. Soms slagen zij erin een enkel dorp te vermeesteren maar dat moet dan de volgende dag alweer worden ontruimd. Ook weten zij zich af en toe tijdelijk te nestelen in een enkele straat of wijk in een van de kleinere steden, waar dan de bevolking voor korte tijd wordt geterroriseerd en geïntimideerd. De situatie is naar sprekers oordeel dan ook bepaald niet gelijk aan die als destijds in Vietnam, waar de guerrillabeweging metterdaad de macht uitoefende in uitgebreide gebieden: hij heeft zijn eigen waarnemingen door al van objectieve waarnemers bevestigd gekregen. Bovendien merkt hij op dat het verzet zeker niet omvangrijk mag heten, ten hoogste 15.000 man telt, en nauwelijks een basis vindt in de bevolking. Het verschilt daarin sterk van het vroegere Sandinistische verzet tegen de impopulaire repressieve Somoza, dat grote aanhang verwierf en wel kon bogen op een politieke basis in het volk. In El Salvador daarentegen boezemt het verzet de bevolking angst in: men wil er niet mee te maken hebben en is bevreesd voor een eventuele machtsovername door de

rebellens, hoewel spr. de kans daarop zeer gering acht; hij meent dat een dergelijke machtsovername ingaat tegen de volkswil en zou leiden tot een groot bloedbad, zulks naar analogie met de situatie in Cambodja. Ten slotte vraagt hij naar de rol van Libië in het Caribische gebied, in het bijzonder omdat hem tijdens een recent bezoek aan Grenada is gebleken dat de voormalige aanhangers van premier Bishop voor het financieren van hun activiteiten zeer veel geld uit Libische bron hadden ontvangen, terwijl bovendien Nicaragua — blijkens een bericht in o.m. de Times — om Libische geldelijke hulp heeft verzocht, Libië ook al heeft aangekondigd zijn steun aan het Salvadoraanse verzet te zullen vergroten, en ten slotte Libië kennelijk interesse heeft voor Curaçao.

Kap Van Nassau. Over het vinden van steun in de bevolking wil ik graag het een en ander aanvullen. El Salvador is in de regio het dichtste bevolkt, maar de bevolking is voornamelijk geconcentreerd in en om de hoofdstad San Salvador. Voor de guerrillero's moet het dan ook niet moeilijk zijn de overige gebieden, met aanzienlijk minder inwoners, te bezetten. Daarnaast wil ik opmerken dat de guerrillastrijders toch wel erin zijn geslaagd de eerste ronde van de recente presidentsverkiezingen te boycotten. Inderdaad is er onder de bevolking sprake van angst voor het verzet, maar anderzijds evenzeer voor de doodseskaders van de rechtse guerrillero's. Voor ons was duidelijk dat

de guerrillabeweging in El Salvador wel degelijk een stempel drukt op het leven in dat land, hetgeen dus ook doorwerkt bij de verkiezingen en in de politiek van alledag. Ik ben van mening dat president Duarte ook wel genoodzaakt zal zijn te luisteren naar de stem van het verzet, indien hij ooit een acceptabele democratie wil kunnen vestigen.

Ritm Mulder. Over het interessante aspect Libië wil ik nog iets zeggen. Mijn eerste indruk is dat Libië alles steunt wat in de wereld maar strijdt tegen het gevestigde establishment. Verder hebben wij nergens in heel de literatuur die wij hebben doorgewerkt ook maar de minste of geringste aanwijzing gevonden dat Libië op dit moment ergens in Midden-Amerika steun verleent. Dat het belangstelling ervoor heeft, lijkt ons wel duidelijk, ook al gezien mijn eerste opmerking. Maar als ik denk aan wat zich in de afgelopen week in Tripoli heeft voorgedaan, denk ik dat wij in de komende maanden in Midden-Amerika niet zoveel problemen hebben te verwachten.

Drs. Vermaat verwijst voor de basis van zijn opmerkingen naar artikelen in de Londense Times en NRC-Handelsblad. De eerstgenoemde krant publiceerde een verklaring van Grenada's interimregering over de Libische steun aan Bishops voormalige aanhangers, de NRC schreef over financiële steun aan de rebellen in El Salvador, en ook enkele andere artikelen duiden in dezelfde richting.

Ritm Mulder. Het is zeer wel mogelijk dat Libisch geld en Libische wapens naar Grenada of El Salvador gaan, maar blijkbaar niet in een zodanige mate dat er sprake zou zijn van omvangrijke steun. Als Libië inderdaad grootscheepse steun zou verlenen aan Midden-Amerika, en als dat inderdaad met bewijzen zou kunnen worden gestaafd, kan ik mij niet voorstellen dat de Amerikaanse regering dat dan niet aan de grote klok zou hangen. Dat is tot nu toe niet gebeurd, en dus denk ik dat wij het maar met een korreltje zout moeten nemen.

Maj Engelen vraagt, naar aanleiding van de door de inleiders getrokken conclusie dat het optreden van de Contadoragroep als een lichtpuntje moet worden beschouwd, in hoeverre er concrete uitspraken van bijvoorbeeld Amerikaanse politici of andere in het gebied betrokken partijen zijn geweest die erop duiden dat de initiatieven van de Contadoragroep positief worden ontvangen.

Kap Van Nassau. Over dat probleem hebben wij onder andere gesproken met de „political counselor“ hier in Den Haag, mr Habib, die het Amerikaanse standpunt bevestigde dat Amerika zeer positief zal reageren op door leden van de Contadoragroep ontplooide initiatieven en zeker bereid zal zijn de eisen in te willigen, bijvoorbeeld inzake het terugtrekken van de militairen uit de regio. Anderzijds zou ik willen verwijzen naar de uitspraken van de Nicaraguaanse ambassadeur Gomez, recent voor de televisie gedaan, waarin hij als vertegenwoordiger van zijn regering vertelde dat ook die positief staat tegenover de wensen en doelen van de Contadoragroep. Dus ik denk wel degelijk dat beide partijen — zowel het bij wijze van spreken rechtse regime van de VS als het linkse bewind in Nicaragua — positief staan ten op-

zichte van hetgeen de Contadoragroep beoogt.

Ritm Mulder. Het Contadoraplan is voor het eerst ontwikkeld op 6 januari van het vorige jaar, en op 3 januari van dit jaar werden alle 21 punten formeel aanvaard door alle betrokken landen in het gebied. Daarbij is toen afgesproken dat er drie werkgroepen zouden worden geformeerd, naar Westeupees model zou ik bijna zeggen. Die hebben een tijdschema opgesteld dat op 29 februari afliep, waarna zij opnieuw zijn bijeengekomen. In het afgelopen jaar hebben de vier initiatiefnemende landen van de Contadoragroep in totaal twaalf bijeenkomsten gehouden; bij vijf daarvan zijn alle betrokken landen aanwezig geweest, van Mexico tot en met Panama en alles wat daartussen ligt.

De enige tegenslag deed zich in de vorige week voor, toen de op 30 april begonnen vergadering uiteenging zonder tastbaar resultaat. Het voornemen is nu op niet al te lange termijn opnieuw bijeen te komen. Wij vinden het optreden van de Contadoragroep hoopgevend, omdat het op dit moment het enige lichtpuntje in de duisternis is. De Contadoragroep is het enige forum waar alle landen die overigens niet met elkaar overweg kunnen, vrij regelmatig met elkaar in gesprek zijn en wij zien dat als een basis om tot overeenstemming te komen, beter dan dat men tegenover elkaar overgaat tot militair geweld. Als de Contadoragroep er níet zou zijn, zien wij in dat gebied weinig mogelijkheden voor onderling overleg.

Maj Engelen beaamt de positieve waarde van die gesprekken, maar het interesseert hem vooral of men van Amerikaanse zijde nu bereid blijkt positief te reageren en concrete maatregelen te nemen voor een mogelijk samenwerkingsverband ter nadere uitwerking van die initiatieven. Dat was immers de strekking

van zijn vraag, die in dié zin niet is beantwoord.

Ritm Mulder. Enerzijds willen de Amerikanen zich niet te veel met de Contadoragroep bemoeien, anderzijds willen die landen dat zelf ook niet; gezien hun recente geschiedenis hebben zij iets tegen Washington. Zij zien dan ook liever dat Washington zich enigszins terzijde blijft ophouden en welwillend toeziet maar zich niet rechtstreeks met de gebeurtenissen bemoeit. De verschillende landen, bijvoorbeeld El Salvador en Nicaragua, hebben deze voorstellen zo welwillend ontvangen in het bijzonder hierom — zoals ambassadeur Gomez gisteravond in Panoramiek zei — „dat het géén voorstellen zijn van Cubanen of Amerikanen die proberen ons iets op te leggen, maar van onze eigen broeders“. Ik denk dat de aanwezigheid of te grote betrokkenheid van de Amerikanen in het betrokken gebied door de landen niet op prijs wordt gesteld. Het geld uiteraard wèl, maar de politieke betrokkenheid níet.

De heer Timmermans refereert aan het bezoek van de Russische admiraal Gorsjkov aan premier Bishop op Grenada, waar hij probeerde faciliteiten te verkrijgen voor de Rode Vloot die regelmatig aanwezig is in dat gebied en voor de Oostkust van de Verenigde Staten. De relatie van die vloot met onze Sea lines of communication is wel duidelijk, en spr. plaatst dan ook een vraagteken bij de „afstandelijke benadering“ die de inleiders de Sovjet-Unie toedichten: Cuba als instrument waarin per dag tien miljoen dollar wordt geïnvesteerd, zal toch geen volkomen zelfstandige politiek kunnen of mogen voeren. Dat uit de door de inleiders gebezigde vergelijking met gebieden als Korea en het Midden-Oosten wordt geconcludeerd dat een wereldcrisis zoals daar ontstond hier nu níet zou kunnen volgen, gezien het bipolaire conflict, doet spr.

veronderstellen dat de inleiders de positie van de SU wel iets te zeer als „op de achtergrond” beschouwen.

Rim Mulder. Wij hebben aanvankelijk gezocht naar bewijzen van een Sovjetrussische betrokkenheid bij dat gebied. En dan niet zozeer in de vorm van een krantartikel op de tweede pagina rechtsonder, maar als controleerbare mededelingen in verschillende bronnen dat daarvan bewijzen bestaan. De enige vermelding die wij vonden, was inderdaad de door u genoemde, namelijk dat in 1980 de Russische admiraal Gorsjkov een kort bezoek heeft gebracht aan Grenada met het doel daar faciliteiten te krijgen voor de Sovjetrussische marine en luchtmacht, in het bijzonder voor de Backfirebommenwerpers. Verder wordt door het State Department een aantal genoemd van ongeveer 75 Russische adviseurs in Nicaragua, maar dat gegeven staat nagenoeg op zichzelf omdat er geen enkele journalist, van welke nationaliteit ook, is die de aanwezigheid van Russen daar heeft kunnen vaststellen. Ook verder hebben wij uit geen enkele bron kunnen opmaken dat er van een duidelijke betrokkenheid van de SU in dat gebied kan worden gesproken, hoé graag men dat misschien ook zou willen geloven. Kortom, als zij in dat gebied al betrokken zijn, dan alleen via Cuba. Ook de Cubaanse betrokkenheid in het gebied is in de laatste jaren afgenomen, niet in de laatste plaats als gevolg van de Amerikaanse actie op Grenada. In dat verband wil ik nog memoreren dat de Cubanen hals over kop uit Suriname moesten vertrekken nadat de Amerikanen Grenada hadden bezet. Maar afgezien daarvan: Cubaanse betrokkenheid als verlengstuk van Moskou in het gebied is nauwelijks of niet aantoonbaar. Misschien wel te vermoeden, en misschien willen wij dat ook wel zo zien, maar nogmaals: het kan niet, of slecht, worden aangetoond. Cuba zou wel eens een verlengstuk

van de Sovjet-Unie kunnen zijn, zoals sommige Amerikaanse bronnen het noemen, zodat de SU in dat gebied dus een „war by proxy” zou voeren. Maar Cuba heeft zich in de laatste twintig jaar bij een aantal kwesties toch wel erg onafhankelijk van Moskou weten op te stellen. De Cubaanse acties in Zuid-Amerika, in Bolivia en Columbia, hebben nooit de toestemming of instemming van Moskou gehad, ook niet openlijk. Zij kostten alleen maar geld en leverden geen successen op, en Moskou zat toch wel daarmee. Wij hebben ook aangegeven dat Moskou uiteraard niet zal nalaten de kans te benutten zodra zich ergens ter wereld iets zou voordoen dat bruikbaar zou worden geacht. Toen dan ook de machtsovername in Grenada een feit was, leek het ons logisch dat daar een jaar later een Russische admiraal verscheen. En dat, nu Nicaragua even ver is, de Russen daar in beperkte mate met geld zullen binnenkomen zodra de steun wegvalt, lijkt ons even voor de hand liggend. Alleen: van een door een regisseur-met-rode-ster geregisseerde oorlog in Midden-Amerika is ons niets gebleken.

Genmaj Walthuis beschouwt de discussie als de juiste gelegenheid voor het verkrijgen van een redelijke afronding van de voordracht. Nadat hij aanvankelijk meende te hebben geluisterd naar een verhaal onder de titel „The ugly American”, heeft hij zich daarna erover verwonderd dat de inleiders enerzijds „géén aanwijzingen” hebben gevonden voor een in een mondiale conceptie passende Sovjetrussische betrokkenheid, terwijl zij anderzijds spraken van „sterke aanwijzingen” dat de SU níét instemt met de Cubaanse export van de revolutie. Hij preferreert het, zich te houden aan *feiten*, merkt daaromtrent op dat hij node een geostrategische analyse van het gebied heeft gemist, en veronderstelt dat de inleiders zich meer hebben georiënteerd op een wereld-

kaart in het platte vlak dan op de wereldbol. Immers, Midden-Amerika vormt onmiskenbaar het pendant voor de Sovjet-Unie indien zij ten opzichte van de Verenigde Staten streeft naar een *strategie op de buitenlijnen*, en daarom meent spr. dat in de huidige mondiale strategische verhoudingen de SU moet worden geacht wel degelijk grote belangen in dat gebied te hebben. Daarom vraagt hij de inleiders alsnog de geostrategische analyse te willen presenteren.

Kap Van Nassau. Wij hebben ons wel degelijk afgevraagd hoe de belangen van de VS en de SU over de wereldbol verdeeld zouden zijn, maar zijn toch tot de conclusie gekomen dat Midden-Amerika onder de directe invloed verkeert van de VS — evenals de Warschau-Pactlanden onder rechtstreekse invloed van de SU staan — en dat daarom de VS daar sterke belangen hebben. Ik denk ook dat de VS zullen accepteren dat de SU haar eigen belangen heeft in haar eigen periferie, en dat ook andersom de SU de invloedssfeer van de VS zal respecteren. Natuurlijk zal men in de praktijk wel proberen bressen te slaan en invloed te verkrijgen in elkaars gebied. Wij hebben ons relaas gebaseerd op een aantal feiten, zoals de chronologische opsomming van door Amerika in Midden-Amerika gepleegde invasies; dat was voor ons ook nieuw, en is ons pas goed duidelijk geworden tijdens deze studie. Het is geenszins onze bedoeling geweest een verhaal op te hangen over „the ugly American”, wij hebben getracht een aantal feiten aan te dragen op grond waarvan wij alleen maar stellen dat de Amerikanen wel degelijk uitermate hun best doen om de belangen te verdedigen die zij in Midden-Amerika denken te hebben. En dat gebeurt dan, onzes inziens, níét altijd op een heel nette wijze.

Rim Mulder. Daarbij wil ik nog en-

kele zaken aanvullen. Feit 1 is, dat Moskou op dit moment tien miljoen dollar per dag spendeert aan Cuba. Een voorzichtige schatting is dan dat Moskou zich momenteel geen tweede, derde of vierde Cuba kan veroorloven, met gelijke bedragen per dag voor Nicaragua of El Salvador. Om een voorbeeld te geven: het destijds bewind van Allende in Chili voor het begin van de jaren '70 vroeg aan de Sovjet-Unie een steun van vijftig, en kreeg vijf miljoen dollar. Feit 2: er zijn nauwelijks bronnen die aangeven dat er Russen in het Middenamerikaanse gebied zijn om militaire steun te verlenen; het aantal Sovjetrussische ambassades daar is erg klein. Feit 3: er zijn in het gebied nu eenmaal economische wantoestanden, en je ontkomt er niet aan te constateren dat dit soort sociaal-economische wantoestanden een goede voedingsbodem vormt voor revolutionaire ideeën. Feit 4: Amerika voelt zich in dat gebied gewoon bedreigd door wat er ook gebeurt. Dat zijn de feiten waarop wij ons baseren.

Genmaj Walthuis vreest dat de inleiders aan de kern van zijn vraag voorbijgaan, en meent ook niet alles wat hem werd voorgehouden ook tot de feiten te kunnen rekenen. Aangaande de Amerikaanse bezorgdheid over wat zich in die regio's afspeelt, herinnert hij eraan dat sinds 1472 de bewoners van het Westelijk Halfrond hebben moeten ervaren dat alle ellende uit de Oude Wereld steeds placht te arriveren via het Caribische gebied. Hij betreurt overigens dat de inleiders voornamelijk hebben gesproken over de economische belangen die de VS in dat gebied willen verdedigen, terwijl toch het forum van de Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap zich bij uitstek leent voor beschouwingen over de *militair-strategische belangen* die daar in het geding zijn. Spr. is voorts van oordeel dat de Sovjetrussische investering van tien

miljoen dollar per dag in Cuba stellig begrijpelijker wordt voor wie zich herinnert dat president Kennedy Cuba destijds allerminst beschouwde als „achtertuin“ toen hij kenbaar maakte geen Russische raketten te willen dulden „op de drempel van Amerika's voordeur“. In dat verband duidt spr. op de, bij een blik op de globe onmiskenbaar blijkende, vergelijkbaarheid van de geostrategische positie van enerzijds Midden-Amerika en anderzijds Turkije, in welke vergelijkbaarheid hij ook de reden ziet waarom Chroesjtsjov toentertijd als ruil kon voorstellen dat de Russen hun raketten van Cuba zouden verwijderen indien de VS de hunne uit Turkije terugnamen: met Turkije als pendant kunnen de VS de SU *op de binnenlijnen* houden, dezelfde strategische positie waarin de SU poogt de VS te manoeuvreren door de klem aan te leggen in Midden-Amerika. En het is juist daarom, dat spr. zozeer geïnteresseerd was in de geostrategische gebiedsanalyse.

Ritm Mulder. U zult kunnen begrijpen dat wij een analyse als door u bedoeld niet zo maar ineens uit de mouw kunnen schudden. Op een discussie daarover hebben wij ons niet voorbereid en wij kunnen die ook niet à la minute improviseren.

Drs Vermaat wil ten aanzien van de Sovjetrussische betrokkenheid nog opmerken dat hem in Nicaragua van verschillende zijden is verzekerd dat daar wel degelijk Russen aanwezig waren. Zijn zegslieden hadden dat zelf geconstateerd, onder andere bij aanvallen op dorpen van Moskito-indianen waar zij de aanvallers instrueerden. Ook uit op Grenada aangetroffen documenten — die inmiddels via verschillende ambassades wereldkundig zijn gemaakt — blijkt duidelijk van een rechtstreekse Sovjetrussische betrokkenheid. Zo zijn er notulen gevonden van besprekingen die maar-

schalk Ogarkov voerde met militaire topfunctionarissen van Grenada: daar was bovendien sprake van zowel Cubaanse als Nicaraguaanse betrokkenheid. Spr. stelt vast dat er onloochenbare bewijzen zijn dat de Sovjet-Unie tijdens het bewind van Maurice Bishop van haar betrokkenheid op Grenada heeft doen blijken; een indicatie van het belang dat de SU aan dat gebied hecht, ziet spr. ook hierin dat de Sovjetrussische ambassadeur op zo'n minuscule eilandje, Sasienev, vier-sterren-generaal (!) was, een respectabele staat van dienst had en aanwijsbaar betrokken was geweest bij terroristische en guerrilla-activiteiten in Latijns-Amerika: de Sovjet-Unie stuurt zo'n man zeker niet voor niets daarheen!

Kap Van Nassau. De heer Vermaat is kennelijk beter bereid dan ik, en ik heb ook niet de gelegenheid gehad in het gebied te spreken met de mensen daar. Maar ik wil toch wel wijzen op de noodzaak tot relativeren van het aantal Russen dat daar is gesignaleerd: dat aantal is betrekkelijk gering. Natuurlijk zal de SU hebben geprobeerd Grenada te maken tot, zo niet een tweede Cuba, een punt vanwaar haar „medewerkers“ in de hele regio zouden kunnen uitzwermen om haar belangen te bevorderen. Maar nogmaals, wij hebben in de literatuur weinig gevonden van een grote Russische invloed.

Maj Karssing heeft uit de uitgereikte syllabus opgemaakt dat een schaden van de Amerikaanse belangen tevens zou inhouden dat de belangen van de NAVO als geheel worden geschaad, en vraagt op welke NAVO-belangen daarbij precies wordt gedoeld.

Ritm Mulder. De belangen die de VS bedreigd achten, zijn van tweerlei aard. In de eerste plaats zien zij hun eigen grondgebied bedreigd want, zoals wel eens plastisch wordt

voorgesteld, „morgen staan zij aan de grensrivier met Mexico, de Rio Grande”. Die dreiging raakt de Westeuropese bondgenoten niet rechtstreeks, tenzij — wat ik niet erg waarschijnlijk acht — de Amerikanen een beroep zouden doen op art. 5 van het NAVO-verdrag waarna wij troepen moeten sturen om hun grondgebied te beschermen. Maar in de tweede plaats, en dat is wel degelijk reëel voor de NAVO, zien wij een bedreiging van de aan- en afvoerlijnen ter zee die door het gebied lopen. Er zijn al studies verschenen in de Amerikaanse literatuur, waarin rond Cuba en Grenada cirkels zijn getrokken met als straal de actieradius van bepaalde vliegtuigtypen, waaruit dan blijkt dat de Sea lines of communication daardoor worden bestreken en dus bedreigd. In zoverre zou een grote betrokkenheid van de SU in dat gebied niet alleen voor de VS een bedreiging vormen maar ook voor de NAVO.

Kap Van Nassau. In een extreem geval zou er, als het Middenamerikaanse gebied geheel andersdenkend zou worden dan de VS willen, en de belangen zouden haaks op elkaar komen te staan, een situatie kunnen komen dat zelfs Mexico veel rijandiger tegenover de VS zou komen te staan dan nu het geval is. Dan zouden de VS worden gedwongen hun landsgrens met Mexico te versterken en in het kader van die verdediging zouden zij misschien daarvoor troepen kunnen inzetten die tot dusverre aan de NAVO ter beschikking werden gesteld. In ieder geval zou zoiets betekenen dat de VS meer troepen nodig hebben voor hun eigen grensverdediging dan tot nu toe ooit is nodig geweest.

De heer Van Angeren vraagt om een

nadere toelichting op de rol van de kerken in Midden-Amerika.

Ritm Mulder. De RK-kerk heeft in de geschiedenis van Midden-Amerika een zodanige rol gespeeld dat op dit moment naar schatting 95% van de bevolking Rooms-Katholiek is. In de afgelopen jaren heeft de leiding van die kerk ook altijd de zittende regimes gesteund. In de jaren '60 ontstond er in de bevolking een beweging die zich richtte op degenen die leiding gaven aan de bevolking. Voor een deel waren dat priesters die in de sloppenwijken en op het platteland werkten en zich niet konden verenigen met wat hun aartsbisschop in de hoofdstad voorstond. Die aartsbisschop steunde het zittende regime, maar de priester had te maken met de ellende op het platteland. In de loop van de jaren '60 leidde dat in de kerkelijke gelederen tot een soort splijting tussen de met de regering heulende bovenlaag en de lagere regionen uit de kerkelijke hiërarchie die gingen fungeren als leiders van de bevolking in de sloppen. Die bevolking richtte zich naar de intelligentsia die haar voorhield dat het zo niet langer kon en moest. Enerzijds heeft dus een aantal priesters in dat gebied mentale bijdragen geleverd tot het revolutionaire proces. Dat was bijvoorbeeld zeer opmerkelijk in een land als Nicaragua waar op dit moment zelfs vier priesters zitting hebben in de regering; onder andere de minister van buitenlandse zaken, Michael Descoto, is een Jezüiet en dat is even opmerkelijk als wanneer zoiets in West-Europa het geval zou zijn. Anderzijds steunden ook in El Salvador verscheidene lagere priesters de opstandelingen omdat zij dat zien als steun aan de bevolking, terwijl daarentegen de aartsbisschoppen — vier in getal na de moord op

Romero — het zittende regime blijven steunen. Een van die aartsbisschoppen is bijvoorbeeld ere-kolonel van één van de regimenten en een andere is een van de rijkste grootgrondbezitters van het land. Dat tekent de gespletenheid in de kerk: de zittende regering beroept zich op de steun van de geestelijkheid in de persoon van de aartsbisschoppen, en de guerrillero's beroepen zich eveneens op de steun van kerkelijke zijde, namelijk op de, op zijn minst morele, steun van de priesters. De rol van de kerk in dat gebied met een voor 95% Rooms-katholieke bevolking is dan ook duidelijk evenzeer gespleten: de kerk steunt beide partijen.

De *voorzitter* ziet zich helaas genoodzaakt de toch wel belangwekkende discussie te beëindigen met het oog op de aansluitend nog te houden Algemene Ledenvergadering. Hij onderstreept dat de belangen die de Sovjet-Unie heeft bij de ontwikkelingen in het Middenamerikaanse gebied aanzienlijk groter zijn dan menigeen geneigd zou zijn te veronderstellen, en wijst erop dat in de moderne tijd de wereld relatief zó klein is geworden dat vrijwel alles wat zich ergens — waar dan ook — afspeelt een zekere invloed uitoefent op de interrelatie van de supermogendheden en hun bondgenoten. Hij zegt de beide leiders dank voor hun interessante voordracht en dankt alle deelnemers aan de discussie voor hun bijdragen daaraan, die mede zullen kunnen leiden tot een beter inzicht in de onderwerpelijke materie. Tot slot dankt hij alle aanwezigen voor hun betoonde belangstelling en sluit de bijeenkomst.

(Voor het verslag van de aansluitend gehouden Algemene Ledenvergadering zij verwezen naar het voorgaande nummer van dit orgaan, *MIC* 61 van 15 juli 1984, blz. 2152 e.v.)

M
IC

Flexibiliteit van zeemacht: Sovjetrussische maritieme expansie

J. J. Vaessen

kapitein ter zee b.d.

Als jong officier werd ik op overtuigende manier geconfronteerd met de flexibiliteit van zeemacht. Na het KIM was mijn eerste plaatsing aan boord van Hr.Ms. Willem van der Zaan. Dat was een oude mijnenlegger die dienst deed als stationschip in de Nederlandse Antillen. In die tijd, ik spreek van 1952, vonden de eerste infiltraties plaats van Indonesiërs in het toenmalige Nederlands Nieuw-Guinea. Het parlement trok de minister van marine, die wij toen nog hadden, aan zijn jas en vroeg om maatregelen. De geplaagde bewindsman zegde toe dat hij de strijdkrachten in

Nieuw-Guinea zou versterken door een fregat naar het gebied te dirigeren. Dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan. Fregatten waren toen schaarse artikelen en zijn dat trouwens nog steeds. En zo gebeurde het dat op zekere dag een telegram aan boord arriveerde met de mededeling dat Hr.Ms. mijnenlegger Willem van der Zaan met ingang van die datum Hr.Ms. fregat Willem van der Zaan was geworden en zich op korte termijn bij de strijdkrachten in Nieuw-Guinea diende te voegen. Een matroos werd aan het werk gezet met kwast en verf om het nummer N 82 op de boeg te veranderen in F 824 en na enige tijd vertrokken wij uit Curaçao en begaven ons via het Panamakanaal en de Stille Oceaan naar Hollandia in Nieuw-Guinea. Dit is méér dan een verhaal uit de oude doos, het toont namelijk aan dat zeestrijdkrachten een ingebouwde flexibiliteit bezitten. Omdat de politieke prioriteiten in Den Haag anders kwamen te liggen, werd een schip dat de Nederlandse belangen aan de overzijde van de Atlantische Oceaan behartigde naar de andere kant van de wereld gezonden om daar urgentere zaken te vervullen. Afgezien van de truc met de verfkwast levert zo iets geen probleem op. Het is daarom een goede aanloop voor het onderwerp van hedenavond: de flexibiliteit van zeestrijdkrachten. Ik wil dat onderwerp zo concreet mogelijk houden en toespitsen op de maritieme expansie van de Sovjet-Unie.

Nu moet ik eerst voor minder maritiem ingestelde toehoorders enkele nautische zaken op een rijtje zetten.

- In de eerste plaats het *begrip zeemacht*. Bij dat begrip moet niet alleen worden gedacht aan marines en oorlogsschepen. Zeemacht omvat veel

Ktz b.d. J. J. Vaessen werd in 1932 geboren in Maastricht, kwam in 1949 als adelborst op het KIM en werd in 1952 benoemd tot officier. Na een jaar aan boord van Hr.Ms. Willem van der Zaan in de Nederlandse Antillen en Nederlands Nieuw-Guinea ging hij naar de onderzeedienst, waar hij 15 jaar zou blijven. In 1962 werd hij commandant van Hr.Ms. Tijgerhaal, in 1963 van Hr.Ms. Dolfijn en in 1965 van Hr.Ms. Tonijn. Na de hogere krijgskundige en algemene vorming was hij gedurende twee jaren stafdocent aan de Marinestafschool. In 1971 verwierf hij de ministeriële aantekening van meer uitgebreide kennis van zeevaartwetenschappen en ging weer naar zee als eerste officier van Hr.Ms. Zeeland. In 1972 werd hij commandant van Hr.Ms. Amsterdam en in 1974 chef staf van het eskader. In 1975 werd hij hoofd van de afdeling officieren van de directie personeel en tevens chef van de marine vrouwen afdeling. Hr.Ms. De Ruyter was vervolgens zijn vijfde zeegaande commando. Na cursussen aan het Defensie Studie Centrum en het NATO Defence College te Rome werd hij in 1979 geplaatst bij de internationale militaire staf van het NAVO-hoofdkwartier in Brussel, laatstelijk als branch chief, force planning branch. Op 1 november 1983 verliet hij de Koninklijke marine met functioneel leeftijdsontslag. Ktz b.d. Vaessen heeft een groot aantal publikaties op zijn naam staan en is gastdocent aan de Marinestafschool.

meer en slaat ook op zaken als scheepsbouw en scheepsreparatie, op havens en infrastructuur voor zeeverkeer, op de koopvaardij en de zeevisserij, en niet te vergeten op handelscontacten en overzeese steunpunten. Zeemacht heeft dus betrekking op het totale maritieme potentieel van een land. Het militaire machtsapparaat met zijn grijze schepen van oorlog is daarvan niet meer dan een onderdeel.

- In de tweede plaats moet ik een paar zaken in herinnering roepen die zo vanzelfsprekend lijken dat er doorgaans niet bij wordt stilgestaan. Ik doel op het *ongewone karakter van de zee*. De wereldzeeën bedekken bijna driekwart van onze planeet. Zij kennen geen nationale grenzen en zijn in feite van niemand. Anders gezegd: de zee is bezit van de gehele mensheid. Iedereen die dat wil, kan ervan gebruik maken. Dat is een uiterst belangrijke zaak. Het draagvermogen van water maakt de zee tot verreweg de goedkoopste weg voor masavervoer. Olie, grondstoffen, massagoederen en industrieproducten zouden allemaal onbetaalbaar worden zonder zeevervoer. De welvaart en het simpele voortbestaan van de gehele wereldbevolking zijn rechtstreeks afhankelijk van het gebruik van de vrije zee.

- Ook *militair* heeft de vrije zee een aantal belangrijke consequenties. Omdat zeestrijdkrachten geen grenzen overschrijden, kennen zij een bewegingsvrijheid die te land en in de lucht onbestaanbaar is. Voorts kennen zeestrijdkrachten het aloude verschijnsel van vlagvertoon in een buitenlandse haven. Tegen mijn collega's van land- en luchtmacht heb ik altijd gezegd: als jullie naar een ander land trekken, is dat meestal niet zo'n beste zaak. Als de marine daarentegen een vreemde haven bezoekt, betekent dat officiële ontvangsten, feesten en partijen. Voor wie even nadenkt, is vlagvertoon een belangwekkend fenomeen. Het komt erop neer dat een soevereine staat accepteert dat machtsmiddelen van een andere soevereine staat toegang hebben tot het eigen land. Het gastland accepteert bovendien dat het zelf geen zeggenschap heeft, omdat de wetten en regels van de vlaggestaat aan boord blijven gelden. Het is moeilijk de invloed van vlagvertoon te overschat-

ten. Bezoekende oorlogsschepen in een haven vormen een zichtbaar en imponerend bewijs van de macht en het technische kunnen van een land. Dikwijls trekt een vlootbezoek tienduizenden bezoekers van het gastland. Ik kom daarop nog terug.

Rusland en de zee

Tegen de geschetste achtergronden van zeemacht en de vrije zee wil ik met u praten over de maritieme expansie van de Sovjet-Unie. Laat er geen misverstand over bestaan: die expansie is een realiteit. In de jaren '50 diende ik bij de onderzeedienst met Rotterdam als thuishaven. Het kwam toen wel eens voor dat er een Russisch of Pools koopvaardijchip binnen lag. Dat waren vrijwel steeds kleine en redelijk oudcrwetse schepen, maar altijd veroorzaakte hun komst de nodige commotie. Aan boord van onze onderzeeboten werden de zendapparatuur en radarinstallaties afgezet. Van buiten zichtbare reparaties werden gestopt of afgedekt. In het begin van de jaren '60 verhuisde de onderzeedienst naar Den Helder, en dat was maar goed ook. Gemiddeld liggen er nu dertien Russische koopvaardij schepen binnen in Rotterdam. Dat zijn moderne, efficiënte schepen die in geen enkel opzicht onderdoen voor schepen uit de traditionele zeevarende naties. Ook op zee ontmoet je met grote regelmaat Russische, maar ook Poolse en Oostduitse koopvaarders en vissersschepen. Voor wat betreft oorlogsschepen, de doodenkele keer dat je vroeger een schip van de Rode Vloot tegenkwam, gebeurde er heel wat. Oefeningen werden gestopt en de hele bemanning liep te hoop om te kijken. Camera's werden gehanteerd en uitgebreide rapporten werden naar de wal gestuurd. Overigens gebeurde op de Russische schepen precies hetzelfde. Dat alles is nu voor een groot deel voorbij. Er zou geen beginnen meer aan zijn, want ontmoetingen met Sovjetrusische oorlogsschepen zijn routine geworden. Overigens maken die schepen een moderne en efficiënte indruk. Zij doen zeker niet onder voor hun Westelijke tegenhangers. Ik herinner mij hoe ik eens van de brug van Hr.Ms. Amsterdam be-

wonderend heb gekeken naar de zeewaardigheid van een Krivak die wij bij slecht weer tegenkwamen.

Hoe is het toch zover gekomen dat een traditionele landmogendheid als de Sovjet-Unie zo duidelijk en zo talrijk aanwezig is op de wereldzeeën? De Amerikaanse marineofficier Mahan is, zoals u weet, de nautische tegenhanger van von Clausewitz. Hij is de grondlegger van de maritieme strategie en heeft de factoren aangegeven die bepalen of een land een maritieme mogendheid is. Als wij die factoren nagaan voor het Rusland van de tsaren of de Sovjet-Unie onder Tsjernenko, zien wij dat er geen sprake is van natuurlijke omstandigheden die het land tot een zeevogendheid maken.

— De geografische ligging in het hartland van Europa en Azië maakt het land tot het schoolvoorbeeld van een continentale mogendheid. Het is een land dat het kan stellen zonder zeeverkeer en overzeese handel.

— De configuratie van het land is uit maritiem oogpunt ronduit abominabel. De kustwateren zijn ondiep, er zijn vrijwel geen natuurlijke havens en grote delen van het jaar is er een overdaad aan ondoordringbaar ijs. De toegangen naar de wereldzeeën zijn lang en moeizaam. Bovendien gaan die langs engten die niet onder Russische controle staan; denkt u aan de Sont en de Bosporus.

— Noch de gigantische omvang van het rijk, noch de aard van hun grondgebied lokt de Russen naar zee. Vrijwel alle belangrijke grondstoffen zijn ruimschoots voorhanden binnen het eigen grondgebied. Zuiver economisch gezien is er nauwelijks behoefte aan externe handel.

— De veelheid van volken die het land bewoont, is overheersend van Slavische of Aziatische afkomst. Van oorsprong zijn het veehouders, agrariërs en nomaden; in ieder geval geen zeevaarders of handelslieden.

— Het nationale karakter en de mentaliteit van de regering staan afwijzend tegenover de buitenwereld. Er is een neiging tot geheimhouding en xenofobie. Dat zijn eigenschappen die het zeevarende karakter van een land allerminst bevorderen.

Alles bij elkaar pleiten de omstandigheden dus

tégen een maritieme rol voor de Sovjet-Unie. Daarom is het dubbel interessant dat er in het verleden duidelijke parallellen zijn met de situatie van nu.

De tsaren en de vloot

Rusland was tot 1700 een zuiver continentale staat. Het was een land dat voortdurend, met stukjes en beetjes, zijn gebied en invloedssfeer uitbreidde. Dat is een constante gebleven in de Russische geschiedenis. Aan Tsaar Peter de Grote heeft Rusland nog een paar andere constanten te danken. Peter kwam op de troon in 1672, ons rampjaar. Hij regeerde tot 1725 en was de eerste tsaar die de Oostzee bereikte en die het belang inzag van maritieme macht. Van hem is de uitspraak dat een heerser met een leger beschikt over één hand maar dat degene die bovendien een vloot bezit, twee handen heeft. Peter de Grote was een krachtige tsaar die regeerde met harde hand. Via oekazes en, als dat niet snel genoeg ging, met de knoet, vormde hij een sterk leger en een redelijk sterke vloot. Dat deed hij met hulp van buitenlanders. Zijn leger werd georganiseerd en geoefend door Duitse Oostzeebaronnen. Uit onze geschiedenisboekjes weten wij dat hij zijn nautische kennis opdeed in Zaandam. De eerste Russische schepen werden dan ook gebouwd en dikwijls gecommandeerd door Nederlanders, beter gezegd: door Hollanders. Later zijn dat vooral Engelsen en Schotten geworden. Kort na de stichting van Sint Petersburg met de nabij gelegen marinebasis Kroonstad kwam Peter in conflict met Zweden. Dat was de dominerende macht aan de Oostzee. Koning Karel XII van Zweden maakte de fout die later zou worden herhaald door Napoleon en door Hitler. In plaats van gebruik te maken van zijn sterke maritieme positie aan de Oostzee trok hij met zijn leger de eindeloze Russische vlakten in. Bij Poltawa werd hij in 1709 verslagen en dat bezegelde het lot van Zweden als dominerende Oostzeemacht. Die rol nam Rusland over, dat daarna Estland, Letland en Karelië kon inlijven. De verworven machtspositie in het Oostzeegebied vormde voor het achtergebleven Rusland een

brug naar het ontwikkelde Midden- en West-Europa. Het is griezelig hoe vertrouwd dat alles in onze oren klinkt. De Oostzeevloot, die hij uit het niets had gevormd, lag de tsaar na aan het hart. Hij beschouwde haar als symbool voor de verbeteringen die hij in zijn achterlijke land had doorgevoerd.

Door zijn opvolgers is de Oostzeevloot steeds in stand gehouden. Wel hingen de betekenis en de gevechtskracht sterk af van de belangstelling van de heersende tsaar. De maritieme geschiedenis van het keizerlijke Rusland kent dan ook, behalve nautische hoogstandjes, diepe dalen. In verband daarmee moet zeker Catharina II worden genoemd, die als Catharina de Grote de geschiedenis is ingegaan. Deze van oorsprong Duitse prinses kwam in 1762 op de troon. Zij consolideerde de machtspositie aan de Oostzee door de verovering van Litouwen en het installeren van een marionet als koning in Polen. Ook dat klinkt ons bekend in de oren. Na de Oostzee richtte Catharina haar aandacht op de Zwarte Zee. Dat was in feite een Turks binnenmeer, want het Turkse rijk was oppermachtig op de Balkan en langs de oevers van de Zwarte Zee. Catharina realiseerde zich dat de Turkse macht taande. Net als Peter de Grote zag zij het belang in van zeemacht en maakte op een briljante manier gebruik van de flexibiliteit van zeestrijdkrachten. Via de Noordzee en de Straat van Gibraltar zond zij haar Oostzeevloot naar de Zwarte Zee. Pikant detail: het bevel van de vloot lag in handen van Alexei Orlov, haar minnaar en de waarschijnlijke moordenaar van haar echtgenoot. De Russen versloegen de Turkse vloot en de Turken bevonden zich nu tussen het aambeeld van de Russische troepen te land en de hamer van de Russische vloot in de Zwarte Zee. Hun nederlaag was onvermijdelijk. Dat gaf Catharina de kans de Krim en grote delen van de Noordelijke oevers van de Zwarte Zee in te lijven. Bovendien kreeg Rusland vaste voet in de Balkan door de verovering van Roemenië.

Catharina's opvolgers hebben een groot aandeel gehad in de strijd tegen Frankrijk tijdens en na de Franse revolutie. De Oostzeevloot heeft daarbij

een voorname rol gespeeld. Toen de Engelse marine werd verlamd door de grote muitereien van 1797, was een Russisch eskader de enige macht in de Noordzee die de Franse en Bataafse vloten in bedwang hield. Van de twaalf lineschepen van dat eskader werden er overigens zeven gecommandeerd door Engelse officieren.

Wanneer u het fraaie dorp Bergen in Noord-Holland bezoekt, zult u na enig zoeken een bescheiden monument aantreffen aan de Russenweg. Dat is opgericht voor de Russische troepen die daar in 1799 zijn geland. De hoop en verwachting was dat de Nederlanders schoon genoeg hadden van de Franse overheersing en bij de eerste de beste gelegenheid in opstand zouden komen. Zoals u weet, is daarvan niets terechtgekomen. De Russen werden verslagen bij Bergen en Castricum door Nederlands-Franse troepen onder Daendels en Brunne, en er restte hen niets anders dan weer scheep te gaan. Een aantal van onze voorouders heeft toen dus een Rus in de keuken gehad: ik weet niet hoe dat is bevallen.

Het blijkt dat de landmogendheid, die Rusland twee eeuwen geleden ontegenzeggelijk was, een open oog had voor de politieke en militaire mogelijkheden van maritiem optreden. De flexibiliteit van zeestrijdkrachten werd daarbij bekwaam gehanteerd. Dat zo'n optreden ook wel eens kon mislukken, blijkt uit de Russisch-Japanse Oorlog uit het begin van deze eeuw. Nadat Rusland zijn machtspositie aan de Oostzee en de Zwarte Zee definitief had gevestigd, werd de aandacht gericht op Siberië en het Verre Oosten. Mongolië en delen van het machteloze Chinese rijk werden opgeslokt. Bij de verovering van Mandsjoerije kwam Rusland in conflict met Japan, die andere expansieve macht in Zuidoost-Azië. Ook hier herhaalt de geschiedenis zich. Net als bij Pearl Harbour viel Japan zonder oorlogsverklaring de Russische vloot in het Verre Oosten aan. De verwaarloosde Russische vloot werd verslagen en de restanten vluchtten naar Port Arthur en Wladiwostok. Tsaar Nicolaas II had weinig keus. De Oostzeevloot was in Europa niet nodig en werd naar de andere kant van de wereld gezonden om daar orde op zaken te

stellen. Die tocht is een epos en tegelijk een drama geworden. De Oostzeevloot was al evenzeer verwaarloosd als die in het Verre Oosten. De schepen waren verouderd en slecht uitgerust. De bemanningen waren ongeïmproviseerd en de officieren blonken uit in onbekwaamheid en overmatig drankgebruik. Tijdens de tocht zaten de Japanners niet stil. Zij versloegen het Russische leger in Mandsjoerije en vernietigden de restanten van de Russische vloot in hun vluchthavens. Daarna wachtten zij de Russen op bij de zeestraat van Tsoesjima. De vermoeide en gedemoraliseerde Oostzeevloot werd totaal vernietigd en Rusland verloor met de oorlog Mandsjoerije, Korea en Port Arthur aan Japan. Dat land verwierf een enorm prestige omdat het voor het eerst was dat een niet-westers land een westelijke mogendheid had verslagen; als zodanig werd Rusland toch wel beschouwd. De nederlaag tegen Japan was het begin van het einde van het keizerlijke Rusland. Een zinloze schietpartij op een menigte die Tsaar Nicolaas II een petitie wilde aanbieden in het Winterpaleis leidde tot de opstand van 1905. Die kon nog worden onderdrukt, maar in 1917 maakte de Oktoberrevolutie een einde aan de heerschappij van de Romanovs.

Met zevenmijlslaarzen zijn wij door de maritieme geschiedenis van het keizerlijke Rusland gestapt.

Een aantal conclusies kan worden getrokken:

— het blijkt dat Rusland een vloot verwierf en in stand hield, hoewel geografische en andere omstandigheden het land bestempelden tot een continentale mogendheid;

— ook is gebleken dat de vloot voornamelijk werd gebruikt als machtsinstrument om de expansie te land te ondersteunen;

— ten slotte moeten wij erkennen dat de flexibiliteit van zeestrijdkrachten met durf en inzicht werd benut.

Ik heb al gesproken over de vele constanten in de historie van Rusland. Ook deze conclusies staan vandaag de dag nog recht overeind. Wat gold voor de keizerlijke zeemacht, geldt onverminderd voor de Rode Vloot.

De Rode Vloot tot de jaren '50

Het is interessant dat de eerste schoten van de opstand van 1905 werden gelost van de pantserkruiser Potemkin. Ook in 1917 waren het schoten van een marineschip, de kruiser Aurora, die de Oktoberrevolutie inleidde. Daaruit blijkt een revolutionaire gezindheid bij de vloot. Dat werd bevestigd in 1921. Weer was het toen de marine die in opstand kwam tegen het communistische regime. Die opstand werd bloedig onderdrukt en 5000 opvarenden van de vloot en werfarbeiders werden terechtgesteld. Haatdragend en wantrouwig als hij was, heeft Stalin dat nooit vergeten. Hij heeft de marine nooit meer willen vertrouwen. Tijdens de zuiveringen van de jaren '30 werd vrijwel de hele marinetop, waaronder op één na alle admiraals, geliquideerd. De Rode Vloot zat in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog in het hoekje waar de klappen vielen. De leiding was vermoord en nieuw materieel kwam maar sporadisch beschikbaar. Tot overmaat van ramp werd het officierscorps verscheurd door professionele tegenstellingen.

Nu was dat laatste niet zo bijzonder in die tijd. De meeste marines, ook onze Koninklijke marine, kenden de strijd tussen de gevestigde opvattingen en de zogenaamde „jeune école”. Die strijd kwam neer op een keuze voor grote artillerieschepen en slagvloten, in de geest van Mahan, of voor nieuwe technologieën zoals de torpedo, de onderzeeboot en het vliegtuig.

Dat alles verlamde de Rode Vloot en plaatste haar in een positie van ondergeschiktheid en zelfs inferioriteit ten opzichte van de landstrijdkrachten en de luchtmacht. Daar kwam nog bij dat de strategische conceptie van de Sovjet-Unie volstrekt continentaal was. Men had uitsluitend oog voor de situatie te land, en de marinerol werd daaraan gerefereerd. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog waren de taken van de Rode Vloot beperkt tot kustverdediging en het ondersteunen van landoperaties. Dat vinden wij ook terug bij de activiteiten tijdens de Grote Vaderlandse Oorlog, zoals de Tweede Wereldoorlog in de Sovjet-Unie wordt genoemd.

Bij het uitbreken van de oorlog in 1941 was de marine juist bezig uit het dal omhoog te krabbelen. Eindelijk was een behoorlijk aanbouwprogramma ter hand genomen. Dat was vooral een gevolg van de lessen uit de Spaanse Burgeroorlog. De omvangrijke steun van de Sovjet-Unie aan de republikeinse partij ondervond veel last van de zeeblokkade die de partij van Franco had ingesteld. Dat overtuigde Stalin van de noodzaak van een eigen behoorlijke zeemacht. Net als in ons land was men echter te laat: de meeste schepen konden niet worden afgebouwd. De enige uitzondering was de onderzeedienst. In 1941 had de Sovjet-Unie de grootste onderzeebootvloot ter wereld. De Rode Vloot beschikte over meer dan honderd onderzeeboten, en dat was tweemaal zoveel als de Duitsers ter beschikking hadden. Noch de onderzeeboten, noch de bovenwaterschepen, hebben veel gepresteerd. De meeste schepen waren opgesloten in de Oostzee en de bemanningen vochten te land tijdens het beleg van Leningrad. U kunt zich ook de frustraties en woede voorstellen van de geallieerde bemanningen van de konvooien naar Moermansk. Door de minimale bescherming leden die varen verliezen. Als zij dan gehavend in Moermansk of Archangel binnenliepen, lagen Russische jagers en mijnenvegers vlak voor de haven te wachten om hen de laatste paar mijlen te begeleiden. Later is daarin wat verbetering gekomen, maar zoals gezegd: de taak van de Rode Vloot was duidelijk anders. Zij heeft op grote schaal de landoperaties van het Rode Leger gesteund. Dat gebeurde in de beste tradities van de Russische zeemacht door optimaal gebruik te maken van de flexibiliteit van zeestrijdkrachten. Vooral in de Zwarte Zee werden kustbombardementen uitgevoerd op vijandelijke stellingen en troepenconcentraties. De toch al moeizame bevoorrading van de Duitse legers werd extra bemoeilijkt. Ingesloten eenheden van het Rode Leger werden bevoorrad en zo nodig geëvacueerd. In een later stadium werden commandoraids en amfibische operaties uitgevoerd.

Er is geen twijfel aan de dapperheid van de Rode Vloot, ook al heeft zij nauwelijks specifieke maritieme taken vervuld. Dat hoefde ook om een an-

dere reden niet: de Sovjet-Unie had immers de twee grootste maritieme mogendheden ter wereld als bondgenoten.

Na afloop van de oorlog bleef de rol van de Rode Vloot ongewijzigd. De grote maritieme westelijke bondgenoten werden van lieverlee potentiële tegenstanders. De strategische conceptie van de marine bleef daarom primair gericht op de verdediging van de kusten van Moedertje Rusland. De Rode Vloot kreeg daarvoor de nodige middelen in de vorm van een groot aantal kruisers en jagers, en zwermen motortorpedoboten.

De spreekwoordelijke uitzondering op de regel werd gevormd door de onderzeedienst. De operaties van de Duitse onderzeeboten in twee wereldoorlogen hadden overduidelijk aangetoond waar de achillespees was van het Westen: de afhankelijkheid van zeeverbindingen. Die les heeft het Kremlin ter harte genomen. Met buitgemaakte Duitse technologie werd meteen na de oorlog een onderzeevloot gebouwd die in aantallen en capaciteit vele malen groter is dan wat de Duitsers ooit ter beschikking hadden. Tot de dag van vandaag is de dreiging van de Sovjetrussische onderzeeboten een van de voornaamste problemen voor het Westen.

De Sovjetrussische zeemacht en Gorsjkov

De jaren '50 brachten grote veranderingen in het wereldbeeld. Als wij ons een ogenblik verplaatsen naar het Kremlin, en over de schouders van het Politburo meekijken, zien wij dat het Sovjetrussische imperium een omvang had bereikt als nooit tevoren. Tegelijkertijd zien wij echter ook een groeiend verzet tegen verdere expansie. Rond de grenzen van het rode rijk vormde zich een ring van bondgenootschappen: NAVO-CENTO-ZOAVO-ANZUS. In aangepaste vorm bestaat die ring overigens nog steeds. De Chinese volksrepubliek was van een volgzaam bondgenoot veranderd in een concurrent voor de heerschappij in de communistische wereld.

Het kwam erop neer dat er een einde was gekomen aan de uitbreidingen van de grenzen van de

Sovjet-Unie: het Oostblok was omsingeld en opgesloten in het hart van Eurazië.

De Derde Wereld had net het dekolonisatieproces achter de rug. Die wereld bood nu de beste mogelijkheden voor verspreiding van het communisme en daarmee van de Sovjetrussische invloedssfeer.

De Amerikanen beschikten over kernwapens. Dat dwong het Kremlin tot een enorme inspanning om die achterstand in te lopen. Aan de andere kant betekende dat zelfde kernwapen dat de wereld wordt bedreigd met totale vernietiging. Dat hield in dat conflicten met het Westen niet op de spits moesten worden gedreven.

Het uitzicht uit het Kremlin leert ons dat er een patstelling was ontstaan op hetzelfde moment dat de Russische macht een hoogtepunt had bereikt.

In die situatie werd admiraal Sergei Gorsjkov opperbevelhebber van de Rode Vloot. Dat gebeurde in 1955 en nu, 29 jaren later, is hij dat nog steeds. Van de Russische leiders is alleen de minister van buitenlandse zaken Gromyko langer in functie. Als geen ander heeft Gorsjkov het strategische denken van de Sovjet-Unie beïnvloed. Zonder twijfel is hij de inspirator geweest van de Russische maritieme expansie en de architect van de zeemacht die daarvoor nodig was.

Nu moeten wij in alle eerlijkheid zeggen dat hij daarbij het tij wel heeft mee gehad. In 1958 landden Amerikaanse mariniers in de Libanon. Hun optreden maakte een einde aan het eerste van de vele conflicten in dat ongelukkige land. De Sovjet-Unie moest machteloos toezien, omdat zij niet beschikte over adequate maritieme machtsmiddelen. Die situatie herhaalde zich tijdens de Cuba-crisis in 1962. De operaties van de Amerikaanse vloot dwongen Chroesjtsjov tot een smadelijke terugtocht met veel gezichtsverlies. En weer kon de Sovjet-Unie niets uitrusten bij gebrek aan maritieme macht.

Voor Gorsjkov was de les overduidelijk. Als de Sovjet-Unie zich wilde meten met de Verenigde Staten en een rol wilde spelen op wereldniveau; als men wilde ontkomen aan de omvatting op het Euraziatische continent; als men het risico van een kernconflict met de VS wilde vermijden; en als men een toekomstige Chinese dreiging wilde neu-

traliseren, dan zou een meer maritiem gerichte politiek moeten worden gevolgd: alleen de strategische flexibiliteit van zeemacht maakt het mogelijk mondiaal offensief te opereren zonder dat totale vernietiging het automatische gevolg is. Gorsjkov zag dus duidelijk het verband tussen de nationale aspiraties van zijn land en de zeemacht. Hij had daarbij een totaalconceptie voor ogen die hij met kracht en overtuiging wist uit te dragen. Hij deed dat onder meer in een groot aantal artikelen en een boek: „De zeemacht en de staat”.

De grootste verdienste van Gorsjkov voor de Rode Vloot is geweest dat hij de grijze leiders in het Politburo wist te overtuigen. Daardoor kwamen, en komen, de enorme bedragen, de hooggekwalificeerde mensen en het materiaal beschikbaar die nodig waren en zijn om zijn plannen uit te voeren.

De verleiding is nu groot, te vervallen in marine-strategisch jargon en te gaan spreken over *sea denial*, *power projection ashore* en *sea control*. Maar ik wil mijn toehoorders niet verliezen en zal dus in meer gangbaar Nederlands doorgaan. Ik wil u een overzicht geven van wat Gorsjkov tot stand heeft gebracht en wat dat betekent voor het Westen.

- Eerst de *Rode Vloot*. Voor een deel blijft de marine defensief georiënteerd. Dat moet ook wel, met het oog op de dreiging van vooral de Amerikaanse Carrier Battle Groups en de amfibische capaciteit van de Amerikaanse mariniers. Het wordt echter wél een defensief in diepte, met de buitenste schil ver van huis. De Westelijke vliegkampschepen en vlootverbanden worden nu al opgevangen bij het vertrek uit de thuishavens. Daarna blijven zij voortdurend onder observatie. De onderzeebootbestrijding, die lange tijd een zwak punt is geweest van de Rode Vloot, wordt drastisch verbeterd. Daarmee kan de dreiging worden geneutraliseerd van, wat ik gemakshalve nu maar zal noemen, de Polarisonderzeeboten. Het is duidelijk dat ik dan mede doel op de opvolgende strategische systemen Poseidon en Trident. De grootste veranderingen komen echter tot stand in het offensieve vermogen van de Rode Vloot. De rol van het onderzeebootwapen tegen de geallieerde

zeeverbindingen blijft onverminderd overeind. De capaciteit van de onderzeeboten wordt versterkt om tevens de toevoer van versterkingen uit de VS en Canada naar Europa in tijden van crisis te beletten. Ook de offensieve capaciteit van de bovenwatervloot wordt opgevoerd. Daarmee ontstaat de mogelijkheid een maritiem vacuüm, waar ter wereld ook, op te vullen. De Sovjetrussische vlootverbanden in de Middellandse Zee, de Perzische Golf en de Indische Oceaan zijn voorbeelden. Er wordt ook een amfibische capaciteit ontwikkeld. Ieder van de vier Russische vloten krijgt de beschikking over een brigade marine-infanterie en de nodige landingsschepen en kan dus offensieve landingen uitvoeren. De maritieme luchtmachtkrachten worden versterkt met de nieuwste vliegtuigen en lange-afstands offensieve wapensystemen.

Eerder heb ik gesproken over vlootbezoeken en vlagvertoon. Ook dat aspect wordt onder Gorskov niet verwaarloosd. Alleen al in 1972 werden 60 landen bezocht door meer dan 1000 Russische oorlogsschepen met 200.000 opvarenden. Stelt u zich de indruk eens voor op regeringen en bevolkingen in de Derde Wereld, die dat jaar na jaar neemaken.

Er is natuurlijk nog veel meer te zeggen over de Rode Vloot onder Gorskov, maar ik wil de andere elementen van zeemacht niet passeren. Daarom nog een laatste punt. De imposantste prestatie van de Russische marine wordt naar mijn smaak gevormd door de oefeningen „Okean” in 1970 en „Vesna” in 1975; centraal geleid uit Moskou werden daarbij gesimuleerde aanvallen uitgevoerd op exact hetzelfde tijdstip op doelen in alle oceanen van de wereld. Aan elk van die oefeningen namen meer dan tweehonderd oorlogsschepen deel plus vele tientallen onderzeeboten, vliegtuigen en koopvaardijsschepen. Speciaal voor die oefeningen werden observatie- en verbindingssatellieten gelanceerd. Iedereen die wel eens met vlootoefeningen heeft te maken gehad, zal met mij vol professionele bewondering zijn.

- De *zeevisserij* is essentieel voor de voedselvoorziening van de Sovjet-Unie. Vis vormt een voornaam proteïnebestanddeel van het Russische

voedselpakket. De Russische vissersvloot is uitgegroeid tot verreweg de grootste ter wereld. Zowel de schepen als de vangstmethoden en de verwerking van de vis zijn uiterst modern. Grote concentraties van Russische vissersschepen opereren letterlijk overal op de wereldzeeën waar rijke visgebieden zijn.

- De *koopvaardij* is geweldig uitgebreid en gemoderniseerd. Daarmee worden twee doeleinden gediend.

In de eerste plaats beschikt de Sovjet-Unie daarmee over transportmiddelen om mondiaal onder eigen vlag handel te voeren en bevriende staten te steunen. Vietnam, Cuba en Nicaragua zijn voorbeelden. De koopvaardijvloot is staats eigendom en wordt centraal geleid uit Moskou. Zij kan daarom zonder problemen worden gebruikt om de oorlogsvloot te ondersteunen, en dat is ook gebeurd tijdens de oefeningen „Okean” en „Vesna”.

De tweede doelstelling is gericht tegen het Westen. Door prijsdumping tot 40% onder de gangbare prijzen wordt het Westen verdrongen van de traditionele handelsroutes. Op die manier worden harde valuta's verdiend en wordt maritieme invloed verworven ten koste van het Westen. Hoe serieus dat is, blijkt uit het afnemen van de maritieme rol van West-Europa: in 1938 was de helft van de wereldscheepvaart in handen van West-Europa, in 1976 was dat percentage teruggelopen tot 40%, en verleden jaar was het nog maar 30%. Ziedaar in een notedop waarom het onder andere is misgegaan met het RSV-concern.

- Ten slotte een paar woorden over de *handelspolitiek* van de Russen. Het handelspakket van de Sovjet-Unie vertoont veel kenmerken van een ontwikkelingsland. Een relatief groot deel van het handelsverkeer heeft betrekking op de uitvoer van grondstoffen. De uitvoer van verbruiksgoederen is zeer beperkt. Desondanks streeft het Kremlin ernaar via de overzeese handel invloed uit te oefenen en landen aan zich te binden. Dat gebeurt op twee manieren en wel:

— door het aanbieden van grondstoffen, vooral olie en aardgas, aan bevriende landen tegen lage prijzen;

— door het inkopen van basisprodukten uit bevriende landen tegen prijzen die hoger liggen dan de prijzen op de wereldmarkt. Dat is bijvoorbeeld het geval met suiker uit Cuba en met jute en katoen uit Ethiopië. Betalingen voor Russische wapenleveranties vinden ook dikwijls plaats door het leveren van goederen en ook dat is een manier om landen economisch te binden.

Gevolgen voor het Westen

Wat betekent dat alles voor ons, inwoners van het welvarende vrije Westen? Meer dan u wellicht op het eerste oog zou denken. In de loop van mijn voordracht heb ik al een paar gevolgen genoemd.

In verband met de tijd zal ik mij beperken tot een drietal dat ik fundamenteel acht.

- De Sovjetrussische maritieme expansie heeft al ertoe geleid dat de vrije zee minder vrij is geworden voor ons zeeverkeer. De Zwarte Zee, de Oostzee en de Noordelijke IJszee zijn hard op weg Russische binnenzeeën te worden. Een half jaar geleden was er bijvoorbeeld enige commotie in de pers toen twee schepen van de Amerikaanse Zesde Vloot uit de Middellandse Zee de Zwarte Zee binnenvoeren om te oefenen met Turkse eenheden. De reacties waren in de trant van: „wij moeten de Russen niet provoceren in hun eigen domein”. Ik ben het daarmee uiteraard volstrekt oneens, omdat *het beginsel van de vrije zee in het geding* is. Een ander voorbeeld betreft Spitsbergen. Dat eiland is Noors territorium en het staat onder een internationaal regime waarvan ook Nederland deel uitmaakt. De Noren vinden het niet leuk wanneer dat wordt gezegd, maar het is een feit dat de Sovjet-Unie de dominerende factor is op de eilandengroep: de Russen hebben er een vliegveld, een meteorologisch station en zij delven er steenkool.

- Militair-strategisch gezien is er een accentverschuiving van de dreiging. Terwijl de dreiging te land onverminderd blijft bestaan, is er een toename van de dreiging op zee. Daardoor worden de NAVO-flanken steeds kwetsbaarder, zowel in Scandinavië als in het Middellandse-zeegebied.

Maar ook de zeeverbindingen tussen West-Europa en de VS en Canada staan onder druk. Bij een conflict zal die verbinding alleen met grote verliezen in stand kunnen worden gehouden.

De dreiging voor het zeeverkeer slaat ook op de bevolking. U moet bedenken dat ons land — maar dat geldt voor heel West-Europa — niet in staat is te voorzien in de voedselbehoefte van de eigen bevolking. Weliswaar hebben wij in Europa melkplassen en boterbergen maar die zijn vooral een gevolg van de efficiency van onze veehouders. Omdat van overzee hoogwaardig veevoer wordt ingevoerd, produceren onze koeien zoveel melk. Er komt nog iets bij. Vroeger was er in ons land een uitgebreid netwerk van kleine kruideniers en grossiers. Die hadden allemaal in hun magazijnen voorraden liggen. Dank zij dat systeem was Nederland in 1940 in staat de bevolking nog ruim een jaar te voeden. Dat is nu voorbij. De kleine kruideniers zijn verdwenen en de grote kruideniers houden vrijwel geen voorraden meer aan. Zonder toevoer van overzee zou Nederland binnen enkele weken in een toestand terechtkomen als tijdens de hongervinter van 1944.

- Ten slotte een woord over het NAVO-gebied. Het beperken van het NAVO-optreden tot de Atlantische Oceaan benoorden de Kreeftskeerkring is naar mijn overtuiging achterhaald. Alleen al door die lijn op de kaart is het voor de NAVO onmogelijk een antwoord te geven op de mondiale oefeningen „Okean” en „Vesna” die ik daarstraks noemde. Het is helemaal uitgesloten dat de NAVO een overeenkomstige oefening zou kunnen houden. De dreiging die uitgaat van de Sovjetrussische maritieme expansie houdt niet op bij de Kreeftskeerkring. Onze belangen houden daar evenmin op. Ik hoef u maar te herinneren aan de olie uit de Perzische Golf en het erts en de steenkolen uit Australië. De wereld is gewoon te klein geworden om een gebied af te perken met de boodschap dat daarbinnen onze belangen collectief worden behartigd door het bondgenootschap, maar dat daarbuiten de oude regel geldt van „ieder voor zich en God voor ons allen”. Daaraan ontbreekt alle logica, ook al delen veel politici in deze mijn mening niet. ▷

Militairen staan te boek als doemdenkers. Overal zien zij dreiging, en nooit hebben zij voldoende mensen en middelen om die dreiging te weerstaan. Ik ben mij daarvan wel bewust. Niettemin, onze wereld is zo klein geworden en zo onveilig, de

mensheid is zo afhankelijk geworden van de goederenstroom van overzee, dat ik toch niet wil nalaten uw aandacht te vragen voor de dreiging die uitgaat van de Sovjetrussische maritieme expansie. Ik dank u wel.

M
iC

Eerstvolgende bijeenkomst

Op *maandag 5 november 1984* te 19.30 uur houdt de vereniging voor leden en introduc e(s) een bijeenkomst in het Nederlands Congresgebouw te Den Haag, waar luitenant-generaal der infanterie b.d. A. T. W. Gijsbers, oud-commandant 1 Lk, een inleiding zal houden over

Legervorming

Na de voordracht wordt, als gebruikelijk, gelegenheid tot discussie geboden.

Introductie: d.t.v. de secretaris, lkol W. F. Anthonijsz, Frederikkazerne, gebouw 110, Postbus 90701, 2509 LS Den Haag (tel. tijdens diensturen (070) 73 24 33).

Discussie*

Dr. Snapper verwijst naar een reeds in de 15e eeuw verschenen boek om te adstrueren dat het al vaker in de geschiedenis is voorgekomen dat men ervan overtuigd was dat de mens de wereld zou kunnen vernietigen: in „l'Instruction d'un jeune prince” — namelijk Karel de Stoute — kan worden gelezen dat de oorlog „allesvernietigend” is. Deze opmerking overigens terzijde latende, refereert hij aan het door de inleider besproken economische aspect dat de Sovjet-Unie door haar olieproductie een krachtige invloed zou kunnen uitoefenen. Hij zelf zegt dat wel iets anders te zien: de Sovjet-Unie heeft immers regelmatig moeilijkheden met haar productie van voedingsmiddelen voor de eigen bevolking en heeft dan de olie hard nodig om de in te voeren levensmiddelen te kunnen betalen. Spr. ziet dat ook in de schommeling van de goudprijs waartoe de Sovjet-Unie bijdroeg door goud op de markt te gooien als zij onvoldoende olie kon verkopen: de gouduitvoer van de SU schommelde in de laatste vijf jaren tussen vijftientig en vele honderden tonnen per jaar. Met de inleider is hij het eens dat centraal geleide oefeningen een bewijs zijn van kracht. Hij ziet evenwel ook zwakte daarin; indien het Westen de verbindingen met de eskadercommandanten en de commandanten van leger- en luchtmachteenheden in de verschillende operatietonelen weet te onderbreken, stelt dat de SU voor grote problemen, vooral omdat daar de lagere commandanten als gevolg van hun opvoeding en opleiding aanmerkelijk minder initiatieven ontwikkelen dan Westelijke commandanten in een overeenkomstige situatie. Ten slotte vraagt hij hoe daartegenover de Westelijke defensieplannen dienen te zijn. Hij meent dat het zaak is nieuwe technologieën te ontwikkelen en denkt in dat verband aan bijvoorbeeld de zogenaamde Star-Warsconceptie. Een soort verstandhouding op politiek gebied acht hij — gelet op de Sovjetrussische ideologie — voorlopig niet voor verwezenlijking vatbaar en pleit daarom voor een consequente ontwikkeling van geavanceerde nieuwe technieken waarvan hij meent in ongeveer vijftien jaar goede resultaten te mogen verwachten. Over een kortere termijn uitspraken te doen durft hij niet aan omdat hem het technische inzicht ontbreekt, en daarom hoort hij graag het oordeel van de inleider daarover.

Ktz Vaessen. Wij zouden een hele avond kunnen wijden aan de vier opmerkingen die dr. Snapper hier te berde heeft gebracht. Dat in het door hem aangehaalde boek al werd gerept van de mogelijkheid de wereld te vernietigen, moge juist zijn — het zal in elk geval moeilijker zijn geweest — wij moeten niet vergeten dat het karakter van de oorlog is

veranderd. Vroeger was oorlog een duidelijke zaak. In vreedstijd fungeerde het diplomatieke verkeer, en op zeker moment overhandigde een diplomaat een oorlogsverklaring en dan trad de oorlogstoestand in. Vervolgens ging een professionele groep, de krijgslieden, elkaar te lijf en na afloop van die strijd werd een wapenstilstand gesloten waarna de diplomaten weer bijeen kwamen om een vredesverdrag te sluiten. Kortom, hoe simplistisch nu ook voorgesteld: oorlog was een zaak tussen professionele groepen. Maar in deze eeuw zijn de bevolkingen steeds meer erbij betrokken geraakt. Door het luchtwapen, door bombardementen, door blokkades, maar vooral door het kernwapen maakt het hele volk nu deel uit van het oorlogspotentieel van een land, en ondervindt de gevolgen van de oorlog. Wanneer ik dan ook nu zeg dat er een totale vernietiging dreigt, doel ik in het bijzonder op juist dat aspect: ook de economie, ook het bestaan van volken die met kernwapens worden bedreigd, lopen dat gevaar. Als von Clausewitz en Mahan spraken van oorlog, bedoelden zij daarmee de inzet van alle militaire middelen. In onze tijd is naar mijn mening die inzet van alle middelen een praktische onmogelijkheid geworden. Daardoor is er sprake van een accentverschuiving in het karakter van de oorlog en daarom acht ik nu een totale vernietiging mogelijk die vroeger toch wel heel anders lag. Naar aanleiding van uw tweede opmerking over de invloed van de Sovjet-Unie dank zij haar olie-, gas-

*Omdat van enkele deelnemers aan de discussie abusievelijk de rang niet werd vermeld bij het inspreken op de bandopname, moest in dit verslag worden volstaan met de aanduiding „de heer”; daarvoor gaarne onze verontschuldiging.

en goudproductie het volgende. Dat de SU haar goud gebruikt — bij gebrek aan valuta — om graanaankopen te bekostigen, is juist. Zij is ontegenzeggelijk de grootste olieproducent en -exporteur ter wereld, maar het leeuwedeel van haar olie gaat naar de Comeconlanden die zij daarmee stevig in haar greep houdt. Bij mijn weten wordt slechts sporadisch olie aan het Westen geleverd, i.c. naar Italië, maar dan nog mondjesmaat. Terecht wijst u op de goudprijzfluctuaties: daarvan bedient de Sovjet-Unie, die samen met Zuid-Afrika als de grootste goudproducent wordt beschouwd, zich voor het financieren van haar aankopen. In dat verband sprak ik óók over haar koopvaardijvloot die eveneens een rol speelt bij het verwerven van buitenlandse harde valuta. Wij moeten niet blind zijn voor de afhankelijkheid van de rest van de wereld, die de Sovjet-Unie niet kan ontkennen: ook de Russen leven niet op een eiland, maar zij zijn wel degelijk aangewezen op de graanproductie van landen als de Verenigde Staten, Canada en Argentinië. Met uw derde opmerking, over de centraal geleide oefeningen, roerde u een uiterst belangrijk aspect aan. Inderdaad kan de SU een enorme macht uitoefenen door die centrale leiding uit één hoofdkwartier, één beveloeringscentrum. Zeer terecht zegt u dat daarvoor de verbindingen essentieel zijn. Op dat punt komt tevens uw vierde opmerking aan de orde, want de verbindingen lopen in onze tijd over satellieten. Het is totaal onmogelijk zoiets te doen zonder verbindingssatellieten. De beide supermogendheden beschikken over vliegende commandoposten die zich in zekere zin onttrekken aan vernietiging; de SU heeft commandoposttreinen die worden gedirigeerd naar de gebieden waar de oefeningen worden gehouden. Maar het is voornamelijk de satelliet die de verbindingen mogelijk maakt, en daar komt de Star-Warsconceptie in het spel: in-

dien de beide supermachten in staat zouden zijn elkaars satellieten aan te vallen, zou er een uiterst hachelijke situatie ontstaan; zo lang dat níet kan, blijft controle mogelijk, zowel ten goede als ten kwade, en kunnen beslissingen worden doorgegeven aan de uitvoerende organen. Zou nu de Star-Warsconceptie ertoe leiden dat de verbindingen met de onderbevelhebbers worden uitgeschakeld, dan zou de situatie zeer instabiel en onveilig worden. Laten wij hopen dat de leiders in Witte Huis en Kremlin zich daarvan bewust zijn. Ik neem aan dat men, bij een eventuele afspraak over Star Wars, tenminste iets zou regelen over het verzekerd houden van de verbindingen: op het hoogtepunt van de Koude Oorlog heeft men de „hot line” gecreëerd tussen het Kremlin en het Witte Huis, een symbool en teken dat men zich aan weerszijden bewust is van het gevaar en zich realiseert dat misverstanden zouden kunnen leiden tot escalatie, hetgeen men ten koste van alles wil voorkomen. Als u zegt dat een échte politieke verstandhouding over de Star-Warsconceptie een onmogelijkheid is, moet ik u helaas gelijk geven. Want de onderliggende filosofie van het marxisme is nu eenmaal dat men nooit tot overeenstemming kan komen met het stelsel dat vijandig, antagonistisch, onverzoenlijk staat tegenover het communisme: het is per definitie onmogelijk, met het Westen tot overeenstemming te komen. Ik zie hoogstens een verstandshuwelijk — en hoop daarop — waarbij men erkent geen situatie te kunnen accepteren waarin de onderbevelhebbers niet meer aan het lijntje zijn te houden. In dat verband is het wellicht interessant, dat ook in de Tweede Wereldoorlog nooit aanvallen werden uitgevoerd op de regeringcentra van de tegenpartij. Met andere woorden, men is zich bewust dat het zin heeft het hersencentrum, de beslissingsmacht, van de tegenpartij zo lang mogelijk in stand te houden.

Dr. Snapper informeert nader of de inleider gedachten heeft over bepaalde maatregelen die op korte termijn zouden moeten worden genomen, zowel op het gebied van onze nationale defensieplanning als voor de gehele NAVO.

Ktz Vaessen. Ik heb geprobeerd u te schetsen hoe de dreiging te land in stand is gebleven; dat die minder is geworden dan bijvoorbeeld in de jaren '50 heb ik niet willen beweren. Wel constateer ik dat de oprichting van de NAVO in 1949 voornamelijk een reactie is geweest op de dreiging die zich aftekende in Midden- en Oost-Europa. Daar was de coup in Tsjecho-Slowakije, de machtsvername in Polen, de Berlijnse blokkade, en in West-Europa voelde men zich bedreigd. Daarop werden de initiële plannen van de NAVO gebaseerd. Toen dus in 1952 de zogenaamde „Lisbon goals” werden aangenomen, was dat vooral om een strijdmacht te hebben die de stoomwals uit het Oosten kon tegenhouden. Er werden toen onrealistisch grote aantallen gevraagd, van Nederland bijvoorbeeld tien divisies. Er was nóg een reden waarom destijds voornamelijk werd gekeken naar land- en luchtstrijdkrachten: de Verenigde Staten en Groot-Brittannië bezaten immers destijds zonder enige twijfel de superioriteit ter zee, en tegenover hen stond geen enkele uitdaging. Voor ons land, en voor de hele NAVO, was er toen ook veel minder aanleiding voor een grote maritieme krachtsinspanning. Welnu, naar mijn mening heb ik u voldoende duidelijk gemaakt dat zich naast de bestaande dreiging te land momenteel ook een dreiging ter zee, tegen onze rug, is gaan manifesteren. Als u de ring rond het Euraziatische vasteland beziet, dreigt de SU met haar maritieme activiteiten ons in de rug te komen. Daarom bepleit ik dat de NAVO die situatie analyseert en op militaire gronden dan waarschijnlijk concludeert dat het niet langer verant-

woord is het NAVO-gebied te beperken tot de Kreeftsekerkring. Ik acht het absoluut onlogisch een stukje van de wereld af te palen en dan te zeggen dat daár de NAVO werkt, en dat wij het verder wel zullen zien! Politiek ligt die zaak natuurlijk uiterst moeilijk. De wordingsgeschiedenis van de NAVO is interessant omdat, toen in 1949 de „godfathers” van de NAVO bijeenkwamen, de Europeanen voorstanders waren van een mondiaal pact. De Amerikanen hielden dat toen tegen, omdat zij niet wensten te worden betrokken in de koloniale conflicten van Engeland, Frankrijk, Portugal, Nederland. Daárom werd de grens gelegd bij de Kreeftsekerkring. Vandaag de dag is het precies omgekeerd: de Amerikanen willen nu die grens laten vervallen, maar vooral de Scandinavische landen, West-Duitsland en ook Nederland zijn mordicus daartegen. Niet op militaire, maar op politieke gronden. Mijn mening — en daarnaar heeft u gevraagd — is dat de NAVO de moed dient te hebben deze koe bij de horens te vatten en dat uit te spreken. En dat wij militairen in ieder geval niet moeten schromen onze militaire argumenten op tafel te leggen. De politici zijn dan mans genoeg om hun overwegingen daartegenover te stellen en tot een besluit te komen. Tot zover voor wat de NAVO betreft. Nationaal bezien vind ik dat wij ons nooit zullen kunnen losmaken van ons aandeel in de NAVO. Wij hebben gekozen voor het bondgenootschap en dat was een juiste keuze. Maar de inbreng in het bondgenootschap kan men op maat toesnijden op de capaciteiten en belangen die men als natie heeft. Ik ben van mening dat in dat opzicht de Defensienota 1984 een grote teleurstelling is geweest: ik had gehoopt daarin een analyse te vinden van de toestand waarin Nederland als lid van de alliantie zich bevindt, en dat dan aan de hand van die analyse een duidelijke keuze zou zijn gemaakt voor onze defensie-inspan-

ning. Het moet immers niet zo zijn dat wij ons gedragen als een huiseigenaar met cilindersloten en dievenklauwen op zijn achterdeur maar een prutsslot op de voordeur!

Lkol Carstens komt terug op de door de inleider enkele malen herhaalde zinsnede „terwijl de dreiging te land onverminderd blijft bestaan, is er een toeneming van de dreiging ter zee”. Dat lijkt hem een soort standaardfrase, maar de auteur van die constatering is hem onbekend. Voor de Nederlandse regering en de defensieleiding is toch in de afgelopen maanden de moeilijkste operatie geweest de plaatsing van de kruisvluchtwapens in antwoord op de overmacht van de Sovjetrussische SS-20's op het Europese vasteland. Hij erkent weliswaar dat van die raketten niet alleen te land maar mondiaal een dreiging uitgaat, dus evenzeer tegen landstrijdkrachten als tegen vlootbases, haveninstallaties en dergelijke, maar stelt dat de NAVO toch niet voor niéts een zo hoge prioriteit heeft gegeven aan de plaatsing van haar gemoderniseerde kernwapens in Europa. Ook het bondgenootschap is ongetwijfeld overtuigd geweest van de toegenomen dreiging ter zee, maar de sterk toegenomen dreiging *te land*, overall en mondiaal, is aanleiding geweest voor het toekennen van een zo hoge prioriteit.

Ktz Vaessen. In Nederland heerst het populaire misverstand dat de kruisvluchtwapens zijn en worden geplaatst als antwoord op de SS-20. Dat is slechts zeer ten dele waar. De kruisvluchtwapens zijn in West-Europa geplaatst als uitvloeisel van de noodzaak de bestaande middelbare- en korte-afstandskernwapens te moderniseren. Het Amerikaanse kernwapenbestand was onderhevig aan veroudering en de wapensystemen — vooral de nucleaire componenten — raakten in onbalans en moesten worden vernieuwd. Dus, los van het SS-20-probleem was de

NAVO genoodzaakt te moderniseren. Niet ten onrechte spreekt men dan ook van het „moderniseringsbesluit”. Dat het in de populaire opvatting — en door handig van de situatie gebruik makende politici — vaak zo is uitgelegd als zouden de kruisvluchtwapens primair het antwoord zijn op de SS-20, is niet helemaal in overeenstemming met de realiteit. Dat neemt niet weg dat de dreiging te land onverminderd in stand is gebleven.

Lkol Carstens houdt vol dat uit de toch metterdaad geplaatste SS-20's onloochenbaar een aanzienlijk grotere bedreiging te land is geresulteerd en is het niet erme eens dat de kruisvluchtwapens daarop niét als het antwoord moeten worden gezien.

Ktz Vaessen. Dat heb ik zo niet gezegd, en bovendien is het niet zo. Het is zowel het een als het ander: de kruisvluchtwapens waren het gevolg van het moderniseringsbesluit, en de SS-20 was een uitvloeisel van het Russische moderniseringsbesluit en daarom zijn dus in zekere zin de dreiging en de tegendreiging niet wezenlijk veranderd.

Lkol Carstens persisteert dat de kruisvluchtwapens het noodzakelijke gevolg zijn van de uitbreiding van het Sovjetrussische kernwapenpotentieel met de SS-20.

Ktz Vaessen. Laat ik *mijn* lezing van het verhaal mogen geven. Het is natuurlijk niet verwonderlijk dat een land, dat momenteel 14% van het BNP besteedt aan zijn defensie, een toenemende defensieopbouw laat zien waarvan ook een toenemende dreiging uitgaat ten opzichte van het bondgenootschap dat 4 à 5% van zijn BNP aan defensie uitgeeft. Als dat jaar-in-jaar-uit zo doorgaat, is het uiteraard onvermijdelijk dat daaruit *op alle fronten* een toeneming van de dreiging voortvloeit. Mijn stelling was, en ik handhaaf

die, dat de dreiging uit NAVO-standpunt gezien primair te land was, en zich nu óók maritiem manifesteert doordat de Sovjetrussische vloot — zeemacht en koopvaardij — de activiteiten ontplooit die ik heb geschetst. En het zou dom zijn als de NAVO en/of Nederland daarvoor blind zouden zijn. Ik heb níét betoogd dat wij niets aan de dreiging te land zouden moeten doen, maar ik pleit ervoor de dreiging ter zee niet te verwaarlozen.

Lkol Carstens interrumpeert dat de inleider ook het omgekeerde niet moet doen.

Ktz Vaessen. Dat deed ik ook niet!

De *voorzitter* grijpt in en zegt dat „du choc des opinions la vérité” wordt geacht te ontspringen en dat, hoewel *Lkol Carstens* niet tevreden gesteld lijkt, de aanwezigen nochtans die waarheid wel zullen onderkennen. Hij onderstreept dat er aan béide zijden sprake is van een moderniseringsproces, dat stellig aan onze kant het hardste nodig was omdat wij dreigden in een onaanvaardbare onbalans te geraken als gevolg van het grotere vermogen, de grotere nauwkeurigheid en de grotere dracht van de SS-20. Hij herinnert aan de uitspraak van *IKV'er Hogenbrink* van twee jaar geleden, die toen stelde dat er eerst sprake zou zijn van een drastische verstoring van de krachtsverhouding indien het aantal SS-20's met hun drie kernkoppen per stuk de 240 zou overschrijden, zulks vanwege de oorspronkelijke aantallen van 6 à 700 SS-4's en SS-5's.

Kltz Gaspari informeert naar zwakten van de Sovjetrussische marine en haar maritieme potentieel, en wijst erop dat men uiteraard wel veel schepen in de vaart kan hebben maar dat elk schip toch weer een potentieel doelwit vormt voor het Westen. Voorts is hij benieuwd of de continentale denktrant van de

Sovjet-Unie ook invloed heeft gehad op het denken over de maritieme strategie in de SU. Ten slotte vraagt hij waar de SU zich het sterkste ontplooit in de maritieme sfeer: hier in het Westen, in de Middellandse Zee, of misschien in de Indische Oceaan.

Ktz Vaessen. Inderdaad creëert de maritieme expansie van de SU op zichzelf een stuk onveiligheid: een grotere vloot maakt de SU kwetsbaar op dat punt. Indien het Westen zou besluiten op een slechte dag alle Russische koopvaardij schepen aan te vallen, zou het voor de SU een immens probleem zijn die schepen alle te beschermen. Het zou wellicht het overwegen waard zijn daarvoor een offensief potentieel te ontwikkelen, al ware het slechts als afschrikkingsmiddel. Maar dat is maar een deel van het verhaal. De SU is voor haar voortbestaan, haar economie, haar reilen en zeilen, alerminst afhankelijk van haar zeeverkeer. Dus, zelfs al zouden door welke oorzaak ook alle koopvaardij schepen van de SU op slag zinken, dan zou dat wel een gevoelige klap zijn maar zeker niet fataal voor haar voortbestaan. Voor het Westen ligt die situatie volkomen anders: zonder zeeverkeer kunnen *wij* niet voortbestaan. De kwetsbaarheid van de SU is er dus wel, maar van een andere orde van grootte dan die van het Westen. Ik meen dat er inderdaad sprake is van invloed van het continentale denken op de maritieme expansie van de Sovjet-Unie. In mijn inleiding schetste ik al dat de vloot door Rusland steeds werd benut voor het ondersteunen van zijn territoriale expansie. Zo is dat ook nu nog. Afrika bijvoorbeeld wordt gezien als gebied waar invloed moet worden gewonnen, en de maritieme presentie wordt daar dan ook voornamelijk gebruikt om die invloed te land te creëren. Er zijn twee gebieden waar de maritieme ontplooiing het duidelijkste merkbaar is. Het ene is Centraal-

Amerika, waar dank zij Nicaragua een voet aan de grond is verkregen in de Amerikaanse achtertuin. Het tweede is Afrika. De Sovjet-Unie beschouwt dat als een gedekoloniseerd, onontgonnen gebied met veel onrust, stammentwisten, economische problemen, waar het in troebel water goed vissen is. De Russen hebben daar echter nogal wat tegenlagen ondervonden, en hun verdere expansiemogelijkheden hebben geleden onder het optreden van Zuid-Afrika tegen — en in de laatste tijd in overleg met — de frontlijnstaten. Zowel in Angola als in Mozambique zien de regimes zich, door hun interne problemen, genoodzaakt zich ten dele af te keren van het marxisme en zich meer naar het Westen te wenden, waarschijnlijk ook omdat daarvan meer financiële en andere steun kan worden verkregen.

De heer Heinsius komt terug op de flexibiliteit, en wil niet alleen aandacht voor de flexibiliteit van de Sovjetrussische zeemacht maar ook voor de onze, als antwoord daarop. Hij onderkent daarbij het probleem van de publieke opinie: als bijvoorbeeld de Koninklijke marine in NAVO-verband zou moeten opereren in Noord-Noorwegen en als dan iedereen zegt níét te willen sterven voor dat medelid van de NAVO, dan is onze flexibiliteit nul komma nul. Hij vraagt daarom of de inleider die publieke opinie bij ons en in de SU ook als een strategische factor beschouwt, en wat — indien dat zo is — wij dan daaraan moeten doen. Is de inleider in dat verband ook van mening — zoals steeds *Nelson* — dat de officier ook „politieke moed” dient te hebben?

Ktz Vaessen. Wij kunnen het erover eens zijn dat er aan de andere kant in elk geval geen sprake is van een publieke opinie: wat het Kremlin beslist, is wet; en dat wordt uitgevoerd. Dat beperkt in feite onze discussie tot de publieke opinie hier in

het Westen. De vraag of er dan een publieke opinie is die erop is voorbereid een conflict ook werkelijk onder ogen te zien en alsdan met passende maatregelen te ondersteunen, moet helaas ontkennend worden beantwoord. Wij wensen de ogen te sluiten voor alle nare zaken, op economisch terrein bijvoorbeeld, en zeer zeker op het gebied van de militaire dreiging. Dat is ten onrechte, vooral omdat het zaak is, een ergens zich aandienend conflict vroegtijdig, bij voorkeur al in de kiem, te smoren. Een kenmerk van de Engelse politiek was altijd dat zij hun conflicten ver van hun eigen territoir voerden om te voorkomen dat hun land en volk zouden lijden onder hetgeen in een conflict onvermijdelijk is. Dus, als er in Nederland een gevoel zou ontstaan dat wij niets te maken hebben met een conflict in Noord-Noorwegen, zou ik dat kortzichtig vinden omdat een elders in de kiem gesmoord conflict minder gemakkelijk in ernstige mate op het eigen dak zal kunnen terecht komen. Wat wij daaraan moeten doen? Wel, een bijeenkomst als deze is al een goed voorbeeld van een vereniging die zich beijvert de mensen wakker te schudden en duidelijk te maken wat er gaande is. Soms vrees ik echter dat wij roependen in de woestijn zijn en dat zich maar weinig Nederlanders echt voor dit onderwerp interesseren en bereid zijn zich daarvoor offers te getroosten. Want dat is natuurlijk de andere kant van de medaille: als wij ons bewust zijn van de dreiging, moeten wij ook iets eraan doen. Dié bereidheid zie ik in ons welvarende land helaas niet. Naarmate onze welvaart toenam, verminderde onze bereidheid de onaangenaamheden van deze onvolmaakte wereld onder ogen te zien en de noodzakelijke verzekeringspremie op te brengen. Betreffende Nelsons uitspraak het volgende. In de jaren '30 mochten de Duitse officieren geen politieke activiteiten ontplooiën, zelfs niet stemmen: zij waren volledig a-poli-

tiiek. Het uitgangspunt was dat het militaire apparaat slechts uitvoerder diende te zijn van de regering, en het door die regering uitgestippelde beleid behoorde te volvoeren zonder daarop via politieke activiteit invloed te willen uitoefenen. Zoals in de Tweede Wereldoorlog bleek, heeft dat verbod niet bijster veel resultaat gehad, maar de filosofie erachter spreekt mij toch wel aan: de militair is primair uitvoerder van de wil van de regering, en als hij het dienen in dat machtsapparaat als zijn beroep kiest, aanvaardt hij in wezen de consequentie te moeten doen hetgeen de regering hem opdraagt. Dat neemt niet weg dat de militair, de officier, wel degelijk politiek actief kan zijn. Wij zijn mijns inziens volwassen genoeg om persoonlijk de scheidslijn te kunnen trekken tussen enerzijds onze professionele plichten als exponent van de krijgsmacht die het instrument is van de regering, en anderzijds onze rechten als staatsburger: langs politieke weg te trachten het beleid te beïnvloeden. Men moet dan wel consequent zijn: is de politieke opvatting van de officier volkomen in strijd met die van de regering die hij dient, dan zal hij — bijvoorbeeld als hij zich bekeert tot het pacifisme, hoe eerbaar overigens ook — de consequentie moeten trekken en zijn militaire pet aan de wilgen moeten hangen. Maar afgezien van die extremen verwerp ik politieke activiteiten van de officier niet, bevind mij derhalve in Nelsons goede gezelschap, zij het met de kanttekening dat wij ons steeds moeten realiseren of onze opvattingen en activiteiten al dan niet met het militaire beroep verenigbaar zijn.

Kltz Schut onderschrijft inleiders uitspraak dat zeemacht niet alleen de schepen maar ook de hele infrastructuur van havens, e.d., omvat, dus ook de steunpunten die het bondgenootschap wist te verwerven. De SU doet dat eveneens, in de ontwikkelingslanden minder subtiel

dan in het noordelijke deel van de Atlantische Oceaan, zoals daar bijvoorbeeld blijkt uit de situatie op Spitsbergen waar zij kolennijnen exploiteert welke productie in geen verhouding staat tot de aantallen mijnwerkers. Spr. wijst op IJsland, waar het nog subtieler toe gaat: weliswaar heeft de NAVO daar een luchtmachtbasis, maar de diplomatieke vertegenwoordiging van de SU in Reykjavik is driemaal zo groot als die van alle Westelijke landen samen terwijl het aantal Russische schepen dat de haven daar aandoet circa het vijftienvoudige is van dat uit het Westen. Bovendien neemt de SU het grootste deel van de IJslandse visvangst af. Spr. kan zich niet voorstellen dat een continentale mogendheid als de Sovjet-Unie zó dicht bij huis steunpunten nodig heeft voor haar zee-macht, en veronderstelt daarom dat zij erop uit is het Westen die steunpunten juist te ontzeggen.

Kltz Vaessen. U hebt nog over het hoofd gezien dat er in de IJslandse regering communisten zitten. IJsland is een van de belangrijkste lidstaten van het bondgenootschap, niet zozeer om zijn militaire inbreng — het heeft zelf geen krijgsmacht — maar om zijn strategische ligging. In mijn beschouwing over de factoren die vroeger de SU hebben belet een maritieme mogendheid te zijn, wees ik erop dat in het algemeen de toegangen naar de wereldzeeën worden beheerst door engten. De voor-naamste „gap“ is die tussen IJsland, de Færøer en Schotland. Dank zij IJslands lidmaatschap van de alliantie en de aanwezigheid van de grote Amerikaanse luchtmachtbasis op Kevlafik zijn wij in staat die „gap“ redelijk te bewaken. De Russen zullen zich maar al te graag aan die bewaking willen onttrekken; zij zullen het minder belangrijk vinden IJsland te verwerven als steunpunt voor hun expansie, maar vooral erop uit zijn het Westen daarvan te verwijderen, want dan zou aan onze

operaties voor het sluiten en gesloten houden van die „gap” ernstig afbreuk worden gedaan. In de jaren dat ik op het NAVO-hoofdkwartier deelnam aan de Force-planning, hadden wij uitstekende contacten met IJsland, in de wetenschap dat men ook daar zijn steentje bijdroeg. Ons overleg op regeringsniveau was steeds zeer positief. Dat kwam ten dele doordat de met defensie belaste autoriteit van het ministerie van buitenlandse zaken altijd niet-communist was, maar vooral doordat onze gesprekspartners zich nauw verbonden voelden met het Westen en beseften hoezeer het bondgenootschap belang had bij de strategische positie van hun eiland. Zij wilden daarvoor overigens wel betaald worden, maar dat is op zichzelf niet onoirbaar.

Kltz Spoelstra merkt op, naar aanleiding van het eerder gegeven antwoord aan kltz Gaspari, dat enkele maanden geleden in een artikel in de Herald Tribune een ander beeld van de Sovjetrussische koopvaardijvloot werd getekend, en wel dat het Westen in sterke mate afhankelijk zou zijn van de transportcapaciteit van die handelsmarine, zodat het eventueel tot zinken brengen van die vloot ertoe zou leiden dat niet de SU maar het Westen de dupe zou worden en binnen twintig jaar niet meer te eten zou hebben: als de Sovjetrussische zeelieden zouden staken zou er geen graan noch olie meer naar West-Europa worden aangevoerd. Voorts informeert hij naar de sancties waarmee de SU dreigde tijdens het uiteindelijk door de Nederlandse regering gewonnen dispuut over het afgewezen verzoek tot vestiging van een Russisch consulaat-generaal in Rotterdam. Is daarvan iets terechtgekomen en wat is het nettoresultaat van de weigering van de regering?

Ktz Vaessen. De Russische koopvaardij verhoogt zeker de kwetsbaarheid van de Sovjet-Unie. Na-

tuurlijk stelt zij zich in op de suikerstroom uit Cuba en op de graanstroom uit Argentinië, de VS en Canada. Maar anderzijds is onze economische afhankelijkheid van hun handelsvervoeren bedenkelijk. Iemand van het Rotterdamse havenbedrijf zei mij eens dat het hem onverschillig laat welke vlag de binnenkomende schepen voeren, zo lang zij maar de goederen brengen die ons land nodig heeft. Ik vind dat uitermate kortzichtig: wij zijn sterk afhankelijk van het zeeverkeer en van de beschikbaarheid van een égen, toereikende transportcapaciteit. Uit de oorlogsjaren is nog goed bekend hoe toen de Nederlandse koopvaardijvloot werd ingebracht in de geallieerde „shipping pool”. Toen wij zelf daarna troepen naar Indië moesten brengen, waren de als troepentransportschepen ingezette passagiersschepen elders, en niet beschikbaar voor onze eigen doeleinden. Dat illustreert hoe riskant het inderdaad kan zijn, niet zélf te beschikken over de vereiste capaciteit. Dan het Russische consulaat-generaal in Rotterdam. Voor het taxeren van de gevolgen daarvan moeten wij eens kijken naar een parallelle situatie in Antwerpen. De pragmatische Belgen hebben al jaren geleden toegestaan dat de Russen daar een consulaat-generaal vestigden. Dat draait daar op volle toeren als een informatiebureau voor de SU. Het is veel groter dan welk ander consulaat-generaal ook. Voor zover ik weet, telt het nabijgelegen Nederlandse consulaat-generaal drie mensen en de Russen hebben er zeker tienmaal zoveel. Juist door die Antwerpse situatie werd onze regering argwanend bij het verzoek in Rotterdam iets dergelijks te mogen inrichten, te meer omdat er in Amsterdam al een Russisch handelskantoor is dat naast en boven de handelsactiviteiten ook veel andere activiteiten ontplooit. Op die beide gronden wees de Nederlandse regering het Russische verzoek af. De Russische dreige-

menten dat de handel en de graanoverslag de gevolgen zouden onder vinden, zijn gedeeltelijk wel waarheid: de grote graanoverslagen van 1981 zijn grotendeels afgewikkeld in Antwerpen en andere havens, dus buiten Rotterdam. Maar ook de Russen zijn pragmatisch, en slaan het liefst over in havens waar dat het snelste en het gemakkelijkste gaat: dus kwamen zij vorig jaar weer in Rotterdam terug. In eerste instantie is er echter wel degelijk een terugslag merkbaar geweest.

De heer Schuurmans haakt in op inleiders teleurstelling over de Nederlandse defensienota en vraagt of de aan de Koninklijke marine ter beschikking staande middelen adequaat zijn voor de flexibiliteit die de inleider voor het krijgsmachtdeel zou wensen, zowel nationaal als in NAVO-verband. In hoeverre passen daarin nog steeds door de Koninklijke marine mondiaal ontplooide activiteiten?

Ktz Vaessen. Het is duidelijk dat het merendeel van de Koninklijke-marineactiviteiten zich afspeelt binnen het kader van haar NAVO-taken. De flexibiliteit van onze marine is onvoldoende. Zij is „de grootste kleine marine”, ofwel de „kleinste grote marine”; de kleinste die alle aspecten van de zeemacht heeft, zoals onderzeedienst, mijnendienst, marineluchtvaartdienst, bovenwatervloot, Korps mariniers. Al die aspecten zijn aanwezig, zij het wel bescheiden. Het gevaar daarvan is dat al die elementen stuk voor stuk een marginaal leven gaan leiden. De vraag rijst dan, hoe klein een onderzeedienst of een Korps mariniers kan zijn om nog kosteneffectief te zijn en geen te dure overhead te vergen. De Koninklijke marine is naar mijn mening zo ongeveer aan de grens. Als men nu nog meer vliegtuigen zou afdanken, zou de MLD niet langer kosteneffectief zijn; als men nog meer onderzeeboten zou

verkoop of slopen, is ook dié dienst niet meer effectief. Zo geldt dat eigenlijk voor onze hele vloot. Vraagt u dus naar flexibiliteit in de zin van hoeveel speelruimte er nog is, dan is mijn antwoord dat wij aan het einde zijn: er zit helemaal geen rek meer in het elastiek. Ik kan het ook anders benaderen en kom dan op uw vraag over onze taken: hoe flexibel zijn wij daar? Aan middelen hebben wij de ernstigste tekortkomingen. Het duidelijkste voorbeeld is het Korps mariniers, een elite-eenheid die in vreedstijd een taak vervult in de Nederlandse Antillen en in oorlogstijd zal optreden op de Noordflank. Maar dat korps heeft géén transportmiddelen om daar te komen. Als de mariniers naar Noorwegen gaan om te oefenen, moeten wij de Britten vragen of zij ons scheepsruimte ter beschikking willen stellen. Dat vind ik een ernstige tekortkoming, want dan zijn wij te zeer afhankelijk van de bondgenoten. Daarvoor zitten wij toch in dat bondgenootschap, en daar zijn bondgenoten voor, zo zegt men dan. Jawel; maar het betekent ook dat wij dan de nationale taken — waarvoor wij níét bij de bondgenoten kunnen aankloppen — evenmin in eigen beheer kunnen uitvoeren. Dus moeten wij vaststellen dat het pakket aan middelen in de Koninklijke marine een aantal gaten vertoont waardoor de flexibiliteit van onze zeemacht beneden een verantwoord niveau is komen te liggen.

De heer Kasteleijn informeert of, en hoe, het Westen bestand is tegen het onderzeebootgevaar, zulks naar aanleiding van berichten over de bouw van een superonderzeeboot in de Sovjet-Unie.

Ktz Vaessen. De onderzeebootdreiging moet worden onderscheiden in twee categorieën. De eerste is de onderzeeboot die is uitgerust met strategische wapensystemen, die zijn gecreëerd om te voorkomen dat een tegenpartij de te land opgestel-

de strategische wapensystemen met één slag zal uitschakelen: zij verschaffen de mogelijkheid „to strike back“. De superonderzeeboot waarop u doelde, is waarschijnlijk de Typhoon geweest, het Russische equivalent van de Amerikaanse Ohio-klasse. Dat is een gigantisch schip dat omstreeks deze tijd operationeel zal zijn geworden en de laatste ontwikkeling is van deze strategische onderzeeboten, bedoeld ter vervanging van de primitievere, verouderde systemen. Derhalve geen nieuwe, wel een grotere dreiging. De andere onderzeebootcategorie zijn de aanvalsbotten, die zijn bestemd voor offensief optreden tegen Westelijke zeeverbindingen of vlootverbanden. Die dreiging is geweldig groot. Die onderzeeboten worden meer en meer uitgerust met kernvoortstuwing, dat wil zeggen dat zij vrijwel onbeperkt zodanig hoge vaarten onder water kunnen lopen dat de schepen die hen moeten bestrijden vaak de grootste moeite zullen hebben hen bij te houden, laat staan aan te vallen. Dus moest er iets anders worden bedacht: vliegtuigen en helikopters, samen met onderzeeboten die de onderzeeboten moeten bestrijden. Het nieuwste type, waarop u misschien doelde indien u níét over de Typhoon sprak, is de Alphaklasse die thuishoort in de offensieve categorie en buitengewoon diep kan varen; een zeer geavanceerd schip dat de bouwers zeer veel moeilijkheden moet hebben berokkend, te oordelen naar het bijzonder trage aanbouwprogramma. De vaardiepte is zó groot dat een uitgeworpen bestrijdingswapen veel te lang nodig heeft om die diepte te bereiken, met als gevolg dat de effectiviteit van de bestrijding nagenoeg nul wordt: dat maakt de Alphaklasse tot een moeilijk doel voor de onderzeebootbestrijders. Op uw vraag of wij van onze kant de onderzeebootdreiging met succes zullen kunnen bestrijden, moet ik ontkennend antwoorden. Een van de kenmerken van de

oorlog ter zee is dat er geen bepaald gebied wordt bezet en dat er geen tegenover elkaar liggende fronten zijn. De oorlog ter zee begint zodra men de haven uitvaart en eindigt als men in de haven van aankomst binnenloopt; daartussenin is men voortdurend blootgesteld aan dreiging en aanvallen. Dat betekent dat de zeestrijdkrachten moeten zijn voorzien van een adequate bescherming, van begin tot einde. Daarom ook heeft de verdedigende partij altijd veel meer middelen nodig dan waarmee zij door de tegenstander kan worden bedreigd. Dat probleem is voor de NAVO doorlopend acuut aanwezig: wij hebben niet genoeg middelen om de dreiging het hoofd te bieden, en daarom dringen de maritieme bevelhebbers in de NAVO ook terecht steeds weer aan op méér schepen.

De *voorzitter* constateert dat de voordracht boeiend was en dat de discussie heeft voldaan aan alle wensen en eisen. Hij memoreert dat de zeestrijdkrachten kunnen bogen op flexibiliteit en strategische mobiliteit, maar had toch wel iets meer willen horen over enkele feitelijke beperkingen. In dat verband herinnert hij eraan dat de Nieuw-Guineaperiode heeft duidelijk gemaakt dat de flexibiliteit en mobiliteit van onwaarde worden als de engten en defilés in de zeeroutes niet door ons zelf kunnen worden beheerst. Er is een groot aantal van dergelijke engten, en de Sovjetrussische vloot ondervindt daarvan eveneens de beperkingen; zo onder andere ook in de noordelijke doorvaart langs de eigen noordkust! Over het begrip zeemacht citeert hij de eerste directeur van het NATO Defence College, admiraal Lemonnier, die „macht“ omschreef als „het produkt van militair potentieel × economie × geestelijke kracht“, waarbij het in een conflict erom gaat een van die factoren tot nul te reduceren omdat dan de uitkomst van het geheel nul wordt. Dat brengt hem op

de verantwoordelijkheid van de politici waar immers het primaat berust voor alle drie factoren, en op de professionele verantwoordelijkheid van de officier die de moed zal moeten hebben als deskundige adviseur de politieke leiding ervan te overtuigen dat het militaire potentieel een positieve waarde zal hebben mits de regering de noodzakelijke middelen beschikbaar stelt, en dat het dan aan de overheid is te zorgen dat de andere factoren eveneens positief blij-

ven. Hij acht volkomen duidelijk waarom de Sovjet-Unie zich is gaan begeven in onze maritieme sfeer waartoe zij tevoren geen enkele reden had: het is haar streven in voorkomend geval daar onze economie te reduceren tot nul. Ten slotte wijst hij nog op de onjuiste benaming „Star-Warsconceptie.” die in de discussie werd gebezigd; hij merkt op dat het daarbij gaat om een hypermoderne technologie die het mogelijk kan maken raketten tijdens

de vlucht te onderscheppen met zogenaamde „beams weapons” zoals onlangs door de Amerikanen werd gedemonstreerd: voor die wapens ware een science-fictionachtige benaming misplaatst.

Na vervolgens de inleider te hebben bedankt voor diens heldere uiteenzetting, en alle deelnemers aan de discussie voor hun inbreng daarin, dankt hij de aanwezigen voor hun betoonde belangstelling en sluit de bijeenkomst.

M
iC

MILITAIRE SPECTATOR

Maandelijks ontvangen de leden van de Vereniging de Militaire Spectator.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval in te lichten.